

KÁNTÁS BALÁZS

Prospero sziluetdje

KÁNTÁS BALÁZS

Prospero sziluettje

Esszéisztikus tollvonások
Géher István portréjához

Cédrus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó
Budapest, 2015

A könyv a
Nagy Lajos Alapítvány
támogatásával jelent meg.

Előszó helyett – a Tanár Úr emlékére

In memoriam Géher István

2012 júniusának egy reggelén olvastam Mesterházi Mónika, a Műfordítók Egyesülete elnökségi tagjának e-mailben szétküldött körlevelét: életének 72. évében tragikus hirtelenséggel elhunyt Géher István költő, műfordító, irodalomtörténész, egyetemi tanár. Olvastam, néztem a képernyőt, felfogni ugyan felfogtam, de nem hittem el. Ugyanígy voltak ezzel emberek százai, akiknek valami módon közük van költészethez, műfordításhoz, irodalomhoz, hiszen Géher tanár úr Shakespeare- és műfordítói szemináriumain generációk nőttek fel, lettek később tanárrá, költővé, műfordítóvá, irodalmárrá.

Tizenkilenc éves koromban, elsőéves angol szakos egyetemistaként ismerkedtem meg vele. Tudtam is akkor valamit egyáltalán költészetéről, műfordításról, irodalomról – mindenesetre félszegen, de megmutattam ennek a kedves, karizmatikus, zseniális embernek első próbálkozásaimat. Az ismeretség lazán, de megvolt vele, Mária néni, Géher professzor felesége ugyanis hajdanán az édesapám gimnáziumi angoltanára és osztályfőnöke volt. Hát így lettem Géher-tanítvány, akarva-akaratlanul. Amit ma, majdnem három évvel Géher István halála után, huszonhét éves fejjel, elég sokat publikált, de még mindig szinte pályakezdő költőként, műfordítóként, esetleg irodalomkritikusként tudok az irodalom mibenlétéről, elméletéről és gyakorlatáról, azt szinte mind Géher Istvántól tudom. Éveken át lelkesen jártam műfordítói szemináriumaira vagy szerda délutánonként az irodájába, vittem neki verset, versfordítást, esszét. Körülbelül húsz-hoszzonegy éves koromra váltam, ha nem is profivá, de publikálhatóvá. Géher tanár úr lelkiismeretesen magyarázott, korrigált, kritizált – megtanított arra, amit a magam ostoba és fiatal fejével meg tudtam érteni a költészetből, műfordításból. Tőle tudom többé-kevésbé a formát, a fordítói hűség és hűtlenség mibenlétét, s talán azt is, miként kell, lehet, érdemes elemezni egy-egy irodalmi művet. Tőle tudok szinte mindent, amit

© Kántás Balázs, 2015

© Napkút Kiadó, 2015

egyáltalán tudhatok költészetről és fordításról, s tőle tud szinte mindent másik több tucatnyi ember, az immár idősödő Nádasdy Ádámától kezdve Ferencz Győzön, Szabó T. Annán vagy Szlukovényi Katán keresztül egészen a legfiatalabb költő-műfordító generáció képviselőiig bezárólag, talán kissé szerénytelenül önmagamat is ide sorolva. Géher-tanítványnak lenni: fogalom. Az ember egy olyan láthatatlan közösség tagja, mely ismeretlenül is összefog embereket, közös identitást generálva közöttük. Valahogyan, valami megmagyarázhatatlan módon ez a csodálatos ember közös szellemi édesapánk volt, és még most, évekkel azután is, hogy elment közülünk, állunk, és csak nézünk magunk elé...

De tekintsünk el a teatralitástól, és talán a szakmától is egy pillanatra. Gyászoltuk és gyászoljuk a nagy tudású irodalomtörténészt, a kiváló költőt, a bravúros műfordítót, a zseniális tanárt. Gyászoljuk még mindig a tálentumot, az életmű megalkotóját, a kreatív, termékeny, pótolhatatlan szerzőt. S gyászoljuk ezzel együtt és mindenekelőtt: az embert, akinek valahogy olyan aurája volt, hogy körülötte mindenki megnyugodott, békére lett. Sosem fogom elfelejteni a Géher István irodájában töltött perceket, sem az előadásait, sem azt, amit egyik-másik alkalommal mondott. Valamiféle szent szelídség, alázat, atyai kedvesség sugárzott a személyéből mindenki felé. Nem tudott bántó lenni, nem tudott senkit megbántani, még ha épp szigorú szakmai kritikát gyakorolt is az ember felett, azt is a legnagyobb szeretettel tette. Egyedülálló személyisége nem megosztott, hanem egyesített embereket, jelenlétében megszűnt mindenfajta agresszió, ellentét, negatív érzés, acsarkodás. Óráin, irodájában, a társaságában rajtunk, a tanítványokon is erőt vett a Mester mindig derűs, mérhetetlen emberséget és szeretetet sugárzó aurája. Még most, két és fél évvel azután is, hogy eltávozott, gyakran elgondolkozom: lehetett-e ezt a kedves embert nem szeretni? Akarhattott ő valakinek valaha is rosszat, s voltak-e, lehettek-e egyáltalán ellenségei? Igen, mint mindenki, természetesen még mindig gyászolom én is a költőt, a műfordítót, az irodalomtörténészt, a tanárt. A könyvei, folyóirat-publikációi örök időkre itt marad-

tak közöttünk, a személyisége, aurája, az általa teremtett szeretettel teli légkör, a kiváló ember maga azonban örökre eltűnt. Ami most az ELTE Bölcsészettudományi Karának egykori Ajtósi Dürer sori, valamint az Angol–Amerikai Intézetnek jelenleg otthont adó Rákóczi úti épületének harmadik emeletét, utolsó éveiben a professzor egykori irodájának helyét, és egyúttal a Géher Istvánt közelről, vagy akár távolabbról ismerő emberek szívét még mindig betölti, az a nyomasztó csend, üresség, érzelmi vákuum. Gyászolom ma is tehát elsősorban az embert, az atyai jóbarátot, a Mestert, ezt a kedves, feledhetetlen személyiséget, aki nélkül én és sokan mások valószínűleg jóval kevesebbet tudnánk mind irodalomról, mind pedig emberségről. Ha igaz az a mondás, hogy kiemelkedő szerző csak kiemelkedő emberi kvalitásokkal lehet valaki, akkor Géher István erre példaként szolgálhatott mindannyiunk számára. Példaként, nem csupán az irodalmárok, de a magánemberek számára is. Humanistaként élt és mozgott egy olyan világban, amelyből kivészni látszik a humánus, az emberség, a felebaráti szeretet. Amit tehetünk: hogy nem csupán szakmai, de emberi erényeihez is igyekszünk méltók maradni, mi, akik valamilyen módon a tanítványainak, kollégáinak, barátainak mondhatjuk magunkat.

Gyászolom az embert, aki írásaiban is mindig ugyanaz a remek ember volt, aki az egyetemi tanári katedrán és a magánéletben. Géher István egész vallomása, alanyi költészete és irodalomtudósi munkássága ennek a lenyomata – az általa egész életében képviselt humanista éthosznak, az emberségnek, az élet esetleges igazságtalanságainak bölcs, sztoikus módon való elviselése. Mindig a másik ember tiszteletét, a mértéktartást, az arany középutat hirdette. Szépirodalmi és irodalomértelmezői munkái a tőle oly elidegeníthetetlen vallomásosságon túl mindmind pedagógiai ihletettséjük is – mindig, mindenkor *tanítani* akart és tudott, a szó lehető legjobb értelmében. Személyében nemcsak nagy ember, de jelentős költő és tudós is távozott, életműve pedig megérdemelve egy alapos kismonográfiát. A soron következő írás azonban mégsem egészen ezt nyújtja. Túl közel állnak hozzám Géher István, az ember és a tőle elválaszthatat-

lan költő ránk maradt szövegei ahhoz, hogy teoretikus fejtegetésekkel és komoly filológiai apparátussal terhelt, szükségszerűen távolságtartó és tárgyilagos irodalomtudományi szakszövegben nyilatkozzam meg róluk, habár megtehetném, sőt, magamat irodalomkritikusnak valló tanítványaként talán meg is illene tennem... A pozitív irányban való erős elfogultság és a személyes érintettség okán azonban úgy vélem, alkalmasabb a Géher István munkásságáról való beszédre az esszé, ez az életében általa is annyira kedvelt műfaj a maga csapongásával, töredékességével, esetleges ismétléskényszerével és vállalt szubjektívizmusával. Szerény és olykor személyeskedő írásom: esszében megírt olvasói vallomás és értékelés Géher István ránk maradt verses-köteteiről és irodalomtörténeti esszégyűjteményeiről, ha úgy tetszik, esszékritikák sorozata, mely abból a nehezen vitatható állításból indul ki, hogy a szinte mindig vallomásos és önéletrajzi ihletettségű művekben megnyilatkozó beszélő többé-kevésbé, az általa felöltött költői maszkok, alteregók és az e költészetet átható magyar és világirodalmi allúziók mellett is azonosnak tekinthető Géher Istvánal, a biográfiai személlyel – a költővel, a műfordítóval, a tudóssal, a tanárral és az emberrel. S nincs ez másként minden bizonnyal Géher István irodalomtörténeti szakkönyveivel sem: a bennük összegyűjtött és közreadott, erősen esszéisztikus tanulmányok jelentős részben általa élőben is több alkalommal, nagyobb közönség előtt megtartott előadások szövegei, melyek, bár óriási műveltségről tanúbizonyságot tevő tudásanyagot mozgatnak, mégis végig inkább személyes vallomások maradnak az általuk vizsgált adott irodalmi műről vagy jelenségről. Magam is megpróbálok hát Géher István szövegeiről az általa oly nagyon kedvelt esszéműfajban megnyilatkozni – kísérletem persze a szakmai és emberi tisztelgés mellett szerény próbálkozás marad csupán, hogy elmondjak valamit egy egész életében óriási tehetséggel és kivételes humánussal működő ember ránk maradt szellemi hagyatékáról...

A peremre szorult bölcs palackpostái

Esszékritika a *Mondom: szerencséd* című kötetéről

Géher István első kötete az 1980-as évek magyar költészetének igen fontos, a kortárs magyar irodalomról való korabeli gondolkodást megváltoztató darabja* volt, mely most, harminc-egynéhány év múltán is megérdemli az olvasói figyelmet.

A géheri költészetre oly jellemző, mindig és mindenhol mintegy vízjelként jelenlévő, keserűdes, sokszor szomorkás hangnemet megütő, mégis játékos-ironikus alanyiség már itt, a *Mondom: szerencséd* verseiben is tetten érhető. Bár a kiváló formaművész Géher István, akitől elidegeníthetetlen az irodalmárság / irodalomtudósság, rengeteg kötött formát kipróbál és e kötött formák keretei között rengeteg magyar és külföldi szerzőt megidéz s számtalan maszkot magára ölt, verhangja mindig következetes marad. Az olvasónak nem lehet kétsége afelől, hogy minden maszk mögül ugyanaz a Géher István szól hozzá kissé elváltoztatott, de felismerhető hangon – a költő, az irodalomtörténész, a tanár, az ember.

A kötet első, *Leletmentés* című ciklusa valamiféle költői és értelmiségi missziót, életfeladatot tematizál – miként arra a címe is utal, a lírai beszélő *leleteket*, leginkább irodalmi-kulturális leleteket ment meg vagy kísérel meg megmenteni a jövő számára. Talán e tematikában implicit módon tetten érhető a költői beszélő csendes lázadása is a mindenkori rendszer, egészen konkrétan talán a kései Kádár-rendszer ellen, melynek hazug propagandája sosem engedte kibontakozni a gondolkodni vágyó értelmiséget. Az ebből fakadó mellőzöttségtől egyébként maga Géher István, az életrajzi személy is köztudottan szenvedett.

* Hivatkozott kiadás: GÉHER István, *Mondom: szerencséd*, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1981.

IX LELETMENTÉS

1

vers: a másoké
megtűr magában

2

vers: eleje *nincs* *mint testedet*
/testemet/ a föld: befejezetlen

– olvashatjuk a ciklus rövid, enigmatikus címadó versében, mely a géheri költészetre jellemző módon nem csupán egy költői-értelmiségi szerepet tematizál, de reflektál az irodalmi alkotásra és annak folyamatára, kutatja a költészet, a vers lényegét, és aforizmatikus rejtvényként frappáns választ is ad arra a kérdésre, mi értelme egyáltalán a költészetnek.

A második, *Kivétel* című rövid versciklus ugyancsak talányos, minimalista, aforizmatikus versek gyűjteménye, melyek kevésbé valamiféle költői misszió lehetőségére, mint inkább a konkrét-alanyi, marginalizált értelmiségi léthelyzetre reflektálnak:

XV KIVÉTEL

1

Hogy ezt, vagy mást: az erdei séta
véletlene. Már végleges.
Itt van előttem, ezüst pohárban
szokik hozzám egy délelőttöm.

2

Vacogsz bélelt vacokban; és ha
belhidegedbe – kitéve?

A címadó versben, miként sok más Géher-opuszban, megjelenik a bor, a borivás motívuma, mely egyszerre profán és szakrális gesztus. A géheri költészetben a magát olykor a mé-

labúnak átadó, bánatát borba fojtó költő-értelmiségi profán le-részegeedésének motívuma sokszor párosul az alkohol által elő-idézett valamiféle, nélküle talán meg sem lévő bölcsességgel, a látótér kitágulásával. A fizikai valóság és a szellem szférája elválnak egymástól, a költői beszélő pedig inkább gondolataiba mélyed ahelyett, hogy mindennapi emberi létproblémáiról tudósítana...

A harmadik, *Tünetek* című ciklus, ha nem is kifejezetten halálverseket tartalmaz, költeményei azonban meglehetősen határozottan tudósítanak minket az emberi élet mulandóságáról. Bár a beszélő szavaiból kiviláglik, hogy alapvetően, mint minden ember, természetes félelmet és viszolygást érez a halál, az elmúlás iránt, ám mégis megpróbálja az emberi élet végességét természetes jelenséggé felfogni és elfogadni, miként arra talán a legjobb példa az *Enteriőr* című négysoros:

XXVI ENTERIŐR

A szakadás is hozzátartozik.
A szakadás a szőnyegen: a rongy.
Hogy rendezetten nem lehet:
nemlétedhez életed.

A halál pontosan úgy tartozik hozzá az emberi élethez, miként a szőnyeghez a szakadás, a fiatal emberből pedig éppen úgy lesz idővel idős ember, miként a szőnyegből rongy. Belenyugvó alaphangneme mellett nem mentes persze ez a négysoros az öniróniától sem, hiszen a költői beszélő mintha görcsösen vágya a rendezett, kiszámítható életre, konstatálnia kell azonban, hogy majd csak a nem-lét lesz az, ami előre kiszámítható és (el)rendezett.

A következő ciklus, a *Változatai* a maga töredékes címével minden bizonnyal *A halhatatlanság változatai* teljes cím talányos töredékesítése, amelyet az egység egyik rövid verse visel. A költő e szövegcsoportban játszik és kísérlétezik, világirodalmi szerzőket idézve meg. A verseket a fragmentált szintaxis jellemzi, a *Fu sopra noi richiuso.* című két és fél oldal hosszú, látomá-

sos elbeszélő költemény kivételével a ciklus darabjai gyakorlatilag mind töredékek:

XXXVI UTÁN SZABADON

Nem vonatkozom:
csak mutatokozom;
másnak megmaradva:
magammá változom.

E frappáns négysoros lényegében nem más, mint a költői beszélő ars poetikus öndefiníciója.

Az ötödik, *Lovagjáték* című ciklusban a *poeta doctus*, a tudós költő szólal meg: szinte minden vers egy magyar- vagy világirodalmi szerzőre és annak művére játszik rá intertextuálisan, a felhozatal pedig igen változatos Vörösmartytól kezdve Albert Camus-ig és William Shakespeare *Hamletjének* parafrázisán át egészen Arany Jánosig. Meghatározó motívum ugyanakkor mindezen túl a költői beszélő külvilágtól való teljes elidegenedése – valamiféle meghatározhatatlan, ősi szorongás hatja át a ciklus verseit:

XLI KÉP, REJTVÉNY

1
mint amikor: mint az /ha bentszakad,
s megbújva, évekig, a bőr alatt,
nem fáj, de érzik – ott van, idegen/
mint akinek: mint: nyomát viselem

2
ültében is eljár fölötte

E rövid, ötsoros költemény ugyanarról a végig meghatározatlan és meghatározhatatlan szorongásról tudósít a mindenkori olvasó számára, melyről alapvetően a *Tünetek* ciklus versei is

szólnak, és bár konkrétumként megjelölhető az emberi élet mulandóságától, a haláltól való félelem, itt mégis valami azon túlmutató, általánosabb szorongásról van szó – félelmetessé pedig pont az teszi, hogy a költői beszélő maga sem tudja, vagy legalábbis talányos versüzeneteiben nem akarja meghatározni, mitől is tart igazán...

A következő ciklus, a *Messziről* a költő – Magyarországon kívül tett – konkrét és szellemi utazásainak krónikájaként olvasható, természetesen ezúttal sem mentesen a különböző külföldi irodalmi utalásoktól. Az *Extra Hungariam: Souvenirs* című, tizenkét négysorosból álló költemény példának okáért különböző amerikai helyszíneken tett látogatások lírai pillanatfelvételeit archiválja, míg az *Ivy Garden-i canto* stílusában is egyértelmű intertextuális rájátszás Ezra Pound *Cantóira*. A ciklus alapvető motívuma az utazáson és valami meghatározatlan teljesség-élmény keresésén kívül az odahaza és külföldön egyaránt megtapasztalt otthontalanság érzése, mintha a költői beszélő, akárhol is jár, örökös száműzetésben érezné magát:

XLV »TANULJA TENNI, AMIT

FELJEGYZÉSEK ... VONATKOZÓLAG

1
Ne berzenkedj: kibírod
/jobb híján/ a jót is.

2
Átbújsz – közötted.

3
Ott se az. Itt se az.
Itt is, ott is: az. /Vagy az./

A »*Tanulja tenni, amit* című, három kisebb töredékből összeálló rövid vers a költői beszélő számvető önmegszólítása és önreflexiója, harmadik egységében pedig tömören és béketűrően konsta-

tálja, hogy bárhol is kereste az otthonosság élményét, bárhogyan is próbálta valahol otthon érezni magát, az otthontalanság és a bizonytalanság továbbra is lényeg elidegeníthetetlen része maradt.

Az utolsó versciklus, a *Helyismeret* ugyanazt a tematikát folytatja, mint a kötet előző tematikus egysége: az utazás, keresés, kutatás motívuma továbbra is meghatározó, az irodalmi referenciák pedig elmaradhatatlanok. Ezúttal többek között Catullus, P. Taylor, Kormos István, József Attila és megint csak Shakespeare azok, akiknek műveit Géher István önazonos költői beszélője parafrázeálja, de legalábbis néhány szó, idézetfoslány erejéig megidézi saját verseiben.

LXIII ... MADE IN LIEU ...

SPENSER AJÁNLJA

Velük, mint nélkülük. Mi megvagyunk,
határaink közt. Véd a megszokás,
véletlenekkel: mit mikor hagyunk
hozzánk csapódni. Társához a társ.
Te nem szorulsz ezekre. Annyi más
közünk van, fontosabb; órák, napok.
Kívül, belül: kettőnknek megbocsásd,
amit /AMIT./ magamnak hallgatok;
nem el: ki előtt? Percre tudhatod.
Most kávézom, megfürdöm, dolgozom.
Ikes igéim. Illik alakot
váltani, versre? Mint téltre tél, azon
a Lukács-őszi délután: neked
„készült /,belőlük? kívülünk?” / helyett”

A fenti költemény, ez a már Géher István korai költészetében is emblemikus helyet elfoglaló shakespeare-i szonett a *Mondom: szerencséd* című kötet utolsó verse, mely egyúttal összegzi mindazt, amit a költő e könyvében mindenkori olvasójának, és önmagát újra és újra megszólítván egyúttal önmagának is mondani kíván. Itt is a társadalmi értelemben vett létezés peremére szorított,

sorsa és a világ ellen a szavak erejével csendesen lázadó, ám a körülményeket alapvetően mégis bölcs béketűréssel viselő értelmiségi hangja szólal meg, aki nem tud nem-költőként megnyilvánulni, és aki számára az írás, az alkotás, a világ és önmaga szavak általi újratemtése az egyetlen biztos menedék a létben...

Géher István első kötetének versei a maguk talányos-aforizmatikus minimalizmusukkal, töredékességükkel, ugyanakkor páratlan formagazdagságukkal és a magyar- és világirodalmi intertextuális utalások tucatjaival egy, a létezés pereméről méltóságteljes higgadsággal megszólaló bölcs ember mindenkori olvasónak szánt palackposta-üzenetei, melyek nem csupán egyetlen beszélő lírai világreflexiói, hanem olyan mély szövegek, melyek az olvasót önmagához is közelebb juttatják. Hiszen nem feledkezhetünk meg olvasásuk közben arról sem, hogy Géher István nemcsak a magánember, az élettrajzi személy krédóját tekintve, hanem verseiben is számtalan helyen deklaráltan elsősorban *tanár* volt, aki költészetében is minden körülmények között az olvasó tanítására: jó értelemben vett, tisztelet- és szeretetteljes tanítására, nem pedig kioktatására törekedett. Az egy bizonyos költői szubjektum magántapasztalatait rögzítő versszövegek egyetemes üzenetek hordozóivá emelkednek, hiszen valaki más által nem csupán nekünk, de *rólunk* is szólnak, az emberről általában tudósítanak. E palackpostába zárt versüzenetek megfejtése pedig, habár helyenként töredékesen és rejtvénytyszerűen szólalnak meg, érzésem szerint egyáltalán nem nehéz olvasói feladat...

A bölcs költő vallomások feltárulkozása

Reflexiók a *mi van, catullus?* című kötetről

Géher István második, *mi van, catullus?* című verseskötete* a *Mondom: szerencséd* távolság- és mértéktartó, filozofikus hangvétele után előrelépést mutat a kötetlenség és a kitarulkozás felé. A költői beszélő Catullus, az antik római lírikus bőrébe bújik, akinek életrajzáról vajmi keveset tudunk, mindössze 116 számozott verse maradt ránk, melyek igen sok értelmezési lehetőséget engednek meg. Géher e kötetében 52 Catullus-verset parafrázeál, modern, XX. századi környezetbe helyezve az egy kötetnyi vers erejéig újjáélesztett antik lírikus alteregóját.

Géher önmagától elidegeníthetetlen módon páratlan formagazdagsággal, a *poeta doctus* felkészültségével, ugyanakkor lezserségével használja az antik metrumokat, ám a metrikai bravúroktól eltekintve egy egészen más irodalmi hagyományhoz, a modern amerikai *confessional poetry*, a vallomások költészet hagyományához köti szövegeit, többek között Allen Ginsberg, Robert Lowell, John Berryman, Sylvia Plath vagy William Carlos Williams verseinek nyomán. A kötet játékos vallomásokban talán William Carlos Williams hatása a legszembevetőbb, legkönnyebben kimutatható, de a további intertextuális utalások sokasága itt is elmaradhatatlan.

lxiv arany jegyzete: catullus hamlettről kölcsönöz

törvényesíteném magam, de nem megy.
magunk vagyunk a törvény. nincs kibúvó.
sem tündökölkölhetőség, megtöretlen.

tátítáti – a felsőbbbség unalmát
fölvillanyozzam? égő sérelemmel
világíthatnék, más vakoknak, olcsón.

* Hivatkozott kiadás: GÉHER István, *mi van, catullus?*, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1984.

gyertyát se tartok. olvashat belőlem,
de lángjánál, ki-ki. ...*már testem élő*
/verstöredékből/ *magyarázat*... így van.
hallgatni jobb fém. élni: pör-halasztás.

Géher Catullus-alteregója rögtön a kötet első versében meglehetősen összetetté teszi önmaga irodalmi identitását, hiszen a költemény tanúsága szerint a (hangsúlyozottan Shakespeare-fordító) Arany János jegyzetét olvashatjuk, mely szerint Catullus a jóval később élt Shakespeare fiktív drámahőstől, Hamlettről kölcsönöz életbölcsest – mindehhez csatlakozik az anglista-amerikanista költő és irodalomtudós, Géher István, aki, bár számtalan maszkot magára ölt, verseiben legtöbbször mégiscsak kétségtelenül *önmaga* marad.

Bár kötetlenebbül, játékosabban és ironikusabban, kevésbé filozofikus-bölcseledő regiszterben, de alapvetően itt is megmarad ugyanazon költői én, ugyanazon perspektíva: a marginalizált helyzetben lévő, vagy legalábbis magát abban érző értelmiségi tudósít az őt körülvevő világról, benne önmagáról és önmagán keresztül az emberi természetéről, a konfesszionális jegyében pedig mindehhez saját, egészen konkrét életrajzára való utalásokat sem áttal felhasználni:

lxxx a tanár úr felkészül

latin, de nem catullus: ...nem kutatjuk?
/webster: *amalfi.*/ tartsuk szárazon mind
a löport, mind a filológiát. mert
elázhat. mint mi. chaucerünk sikamlós,
ha nem vigyázunk. vágyunk nem vigyázni.
csüggnék szavunkon. villon: rőf kötelen?

A tanár úr felkészül című költemény a beszélő, s rajta keresztül Géher István, az életrajzi személy elidegeníthetetlen tudósi-tanári identitásáról tudósít, a filológiai alkotó-kutatómunka fázisairól, természetesen metairodalmi utalásokkal telítetten, oda kifutva, hogy

vajon jó-e a tanárnak egyáltalán, boldoggá teszi-e az, ha tanítványai csüggnék szavain, kész tényként fogadják el, amit állít, vagy pedig mindez inkább csak felelősséget testál az emberre? Ez a fanyar humorral és öniróniával vegyes kételkedés az egész kötetet áthatja, a költői beszélő önmagára, önnön tevékenységének értelmére való rá- és visszakérdezése pedig szinte minden versszövegben jelen van.

Ahogy tovább olvassuk a szövegegyüttest, a témák között újra rábukkanhatunk a Géher Istvánt szinte minden versében foglalkoztató, örök és feloldhatatlan problémára, az emberi élet végességére és a kényszerű elmúlásra. Catullus-alteregója több helyen erre is rákérdez. Az alábbi rövid, talányosan megfogalmazott, epigrammatikus töredékben többek között Isten léteire vagy nem-léteire, illetve az ember neve sorsát predesztináló erejének kérdésére keresi a választ:

lxxxi exit /ii/ catullus: föllebbviteli beadvány

mert minden név az ő neve,
vétetik mind / akárha
szavak közét a távozó
kitölné / hiába.

Miként a *Mondom: szerencséd* című kötetben, Géher Catullus-parafrázisaiban is, bár burkoltabban és kevésbé fegyelmezett formákban megfogalmazva, de jelen van ugyanaz a bölcsesség, filozofikus gondolati mélység. Kétség sem férhet hozzá, hogy ugyanazzal a hangsúlyozottan bölcs lírai szubjektummal állunk szemben, csak itt még többet megtudhatunk róla, akár első olvasásra lényegtelennek látszó dolgokat is, egészen profán, apró életrajzi tényekig, szokásokig bezárólag:

lxxxviii további fürdőszobatitkok

nem említettem, hogy / a köz-szokással
ellentétben?/ a tükör elé tisztán
állok. rendszerint előbb fürdöm, aztán

borotválkozom. más kérdés? **igennel.**
kiszivárogtattam. megeshet mással
is, hogy olyat tesz, amit később szégyell.

A további fürdőszobatitkok kapcsán William Carlos Williams játékos és a végtelenségig kitérő konfesszionizmusának hatása a legszembeötlőbb, és egy ilyen teljesen lényegtelen és másokra amúgy nem tartozó tény versüzenetben való közlésével a szöveg minden valószínűség szerint nem akar mást mondani, csak annyit, hogy a költői beszélő – vagy ha tetszik, még egyszerűbben: maga a költő – is csak ember, ugyanolyan hétköznapi életet él, mint bárki más, ugyanolyan hétköznapi dolgok foglalkoztatják és teszik boldoggá, mint bárki mást, személyét és az általa létrehozott szöveget pedig, bár nem árt figyelemmel követni és megkísérelni megérteni, amit mondani próbál, túlmisztifikálni semmiképpen sem kell...

A kötet rengeteg irodalmi allúziót tartalmaz magán a Catullus-parafrázison kívül – melyre majd még részletesebben is kitérek –, példának okáért a százkettes római számot viselő, ars poetikus költemény abban a formában íródott, melyben a Shakespeare-kutató Géher István talán a leginkább otthon érezte magát – szonettben, ha nem is shakespeare-i szonettben, és a Catullusra és Babits Mihályra való utaláson kívül értelemeszerűen egy Shakespeare-utalást is tartalmaz:

cii exit /iv/ catullus: mert nem kenyere

nekem se, visszadobni. megbocsátás
jóságomból jön **színleg.** mert kizárás
ez: hogy kihullhat, ami nincs. mehet. en-
gedékenységem engesztelhetetlen.

nem szép. /nem szólva: *cinkos?*/ vár a szomszéd-
ba vissza talán, aki nincs ahol rég.
s van még. akin loppal rúgott catullus?
/oldalba, okkal./ szonettem: **obullus,**

búcsúgarasnak, perselyükbe, értem.
kezet fogtunk. a kenyerem kezében.
dobjam, ne dobjam? hull fejünkre vissza.

áldás *felyülről*. ajtóm hogy kinyissa,
rúgásra bár: kell jobb szív. kell nemesség.
nekem kell, hogy /ne/ bántódásom essék.

E szonett tanúsága szerint Géher Catullus-alteregója félreérthetetlenül és félreismerhetetlenül humanista értelmiségi, aki mindig, minden körülmények között a „*ha megdobnak kövel, dobd vissza kenyérrrel*” bibliai elvét vallja, habár élete során annyi hányattatás és megaláztatás érte, hogy kénytelen volt magában kifejleszteni bizonyos védekező mechanizmusokat. Ezek pedig nem mások, mint a sztoikus béketűrés és a fanyar, olykor már-már a cinizmus határát súroló önironikus humor – ha az ember önmagán és a saját létezésén képes nevetni, úgy a lehető legszélsőségesebb, legigazságtalanabb élethelyzeteket is könnyedén viseli, ez pedig hatalmas erőt adhat az élet folytatásához... És mi lenne a lírikusi önirónia legmagasabb foka, ha nem az, hogy a költő képes gúnyt űzni saját halandóságából, halálából is, adott esetben groteszk módon előre, még életében megírva önnön sírfeliratát, melynek egyébként óriási világirodalmi hagyománya van?

cvi a közművelődési határozat végrehajtása: felirat

kultúrát terjesztett: nem mindig fizetésért.
műsorozott rádión. könyvet utószavazott.
lépett több dobogóra. tovább-képzőt vezetett. és
hitt a szavakban: ezért méltán porlad alatt.

Géher Catullusa a fenti ironikus, mégis találóan tömör költői-értelmiségi önmeghatározást közlő epigrammát *közművelődési határozat végrehajtásaként* aposztrofálja, félreérthetetlenül utalva a Kádár-korszak – a kötet megjelenése idején 1984-et írunk – központosított-cenzúrázott-szigorúan ellenőrzött, kaf-

kai bürokrácia által irányított kulturális életére, ahol mindent párthatározatok szabályoznak. A költő által ad absurdum vitt történelmi korszak atmoszférájának keretében akár még egy elhunyt prominens értelmiségi sírfeliratának a fejfára való felvétele sem más, mint egy párthatározat végrehajtása. Géher beszélője a síron túlról úgy határozza meg magát, mint aki „*hitt a szavakban: ezért méltán porlad alatt*” – a szavakban, az irodalomban és a kultúrában, és az ez által őrzött és hordozott humanitásban mindenekfelett, akár az elnyomó és igazságtalan politikai rendszerekkel és az őket kiszolgáló értelmiséggel szemben is, akkor is, ha számtalan igazságtalanságot kellett élete során elszenvednie... A Catullus-alteregó hangja itt is játékos, és látszólag félvállról veszi még saját fizikai létezésének végeességét is, üzenete azonban mégis véresen komoly.

A verseskötet végére érve Géher Catullus-alteregója lényegében ugyanott fejezi be mondandóját, ahol elkezdte: Catullus, Arany János, Shakespeare és Hamlet alakjainak négyeséből áll össze az ötödik személy, a Géher István-i lírai én, csak éppen ebben az esetben Hamlet szólama az, aki Arany Jánosnak válaszol a versben. A költői én persze lényegében önmagával folytat dialógust a különböző metairrodalmi szólamokon keresztül, játékosan bölcs és mély következtetésekre jutva saját életének és tevékenységének értelmét illetően:

cxvi catullus jegyzete: hamlet aranynak törleszt

hallgatni jobb fém. élni: pör-halasztás.
vivamus innen. /célba lón szalasztás./
gyalog. jár főnkre nem babér, csak ede-
n. tudósnak költő: költőnek tudós /-e? de
udvarfi, hős: nem!/ félttem kis családom,
bizon. te **hattyú**: víz hideg. belátom
pályám, s bérét. veszem: komédiára.
úr lelke: örvény. fény? *divina*? már a
cilinder sem divat. vagyunk a törvény?
törvényesülhetnék nem kitörném.

A *poeta doctus* és humanista értelmiségi ismételten csak öniro-
nikusan konstatálja magáról, hogy költőnek bizony talán túl tu-
dóskodó lehet egyesek szemében, komoly és fegyelmezett tu-
dósnak viszont a személyisége túlzottan szeszélyes, *költői*. Így
azonban nincs más választása, mint egyszerre kicsit mindket-
tőnek megmaradni és valamiféle arany középutat találni a két,
egyébként talán nem végérvényesen összeegyeztethetetlen
identitás között... Mindez a kényelem- és családszerető, mér-
téktartó, kiszámítható és józan életre törekvő polgári értelmiségi
éthosszal párosul, és talán az ebbe vetett hit ad erőt a különböző
identitások összeegyeztetéséhez. Lehet a költő versében és életé-
ben egyszerre egy kicsit Shakespeare és egy kicsit Catullus, egy
kicsit Hamlet és egy kicsit Arany János, és mindezekkel együtt
talán lehet teljes mértékben Géher István is...

A vállalt vallomások önéletrajzisaikon és költői-emberi ars
poeticán túl, ami a legszembetűnőbb a *mi van, catullus?* cí-
mű kötetben, az a hozzá függelékként csatlakozó, a versszö-
veg-együttessel körülbelül azonos terjedelmű, filológiai ala-
possággal megírt jegyzetanyag. Habár a költő a jegyzetek első
oldalán leszögezi, hogy a versek megértéséhez nem feltétlenül
szükségesek maguk a jegyzetek és a különböző versszövegekben
fellelhető irodalmi allúziók filológiai pontosságú feltárása, ap-
parátusát mégis a versekhez csatolja, játékosan tanulmányszerű-
vé téve a lírai műalkotást magát, mintegy fricskát adva annak az
esetleges várható kritikának, hogy ő amolyan tudós(kodó) köl-
tő, miként arra számos versében ki is tér: tessék, kedves olvasó,
látod, nem tévedsz, valóban tudós költővel van dolgod, itt van-
nak a végjegyzetek, s bár nem feltétlenül kell felcsapnod őket,
ha gondolod, gyönyörködj az irodalmi utalások végeláthatatlan
sokaságában, és azok eléd tárt, filológiai pontosságú megfejté-
sében... És valóban, ami a kötet verseiben citált vendégszöve-
geket illeti, úgy az idézett szerzők száma már-már félelmetesen
nagy egy ilyen viszonylag kis terjedelmű verskompozícióhoz
képest. A cím- és identitásadó Catulluson túl a teljesség igénye
nélkül: Shakespeare, Arany János, Allen Ginsberg, Peter Orlov-
sky, Babits Mihály, William Carlos Williams, Sylvia Plath, Ber-

zsenyi, Chaucer, Petőfi, Samuel Taylor Coleridge, Petri György,
T. S. Eliot, de a magyar és angolszász szerzőkön túl Mallarmé,
Wagner, Goethe vagy éppenséggel Dante is a megidézettek sorát
bővíti. Mindebben a riasztóan nagy mennyiségű irodalmi hi-
vatkozásban pedig az a könnyedség a félelmetes, amivel a költő
utalásait az olvasó számára szinte észrevétlenül és természetes
módon építi be antikizáló, nagy formakultúrával és műgond-
dal megkomponált, mégis hihetetlenül személyes és vallomások
költeményeibe, melyek mögül, az irodalmi maszkok sokasága
mögül mindig ott halljuk, és meglehetősen jól halljuk Géher Ist-
ván határozottan XX. századi magyar humanista értelmiségi be-
szélőjének félreismerhetetlen hangját...

Az öregedő költő fiatalodni vágyik

Megkésett utószó az *Anakreóni dalokhoz*

Géher István harmadik, *Anakreóni dalok* című verseskötete^{*} immár a rendszerváltás után, 1996-ban jelent meg, így, bár nagyon árnyaltan, de tetten érhető benne az a történelmi-politikai-társadalmi változás is, amely ekkoriban ment végbe mindenki életében. Géher második kötetében a költői beszélő Catullus, az antik római lírikus modernkori alteregója volt, itt pedig a szerző Anakreón, az ógörög epigrammaköltő maszkjába bújlik, legalábbis ami a költői éthoszt, stílus- és formaimitációt illeti, miközben tőle megszokott módon egyúttal önmaga is marad. A kötet 78 számozott és 21 számozatlan epigrammát tartalmaz, melyekben az immár idősödő költő vet számot addigi életével, tevékenységével és persze a jelennel, ami igencsak más, mint az első két kötet idejének társadalmi közege volt.

A rendszerváltozás bekövetkezett, a szabadság, ha visszasan és korlátozott, kelet-európai módon is, de valamilyen formában mégiscsak eljött. A politikai okokból osztályellenségnek nyilvánított és a társadalmi lét margójára szorított polgári értelmiségi beszélő valamennyire fellélegezhet – ha nem is hozott neki a társadalmi rendszer megváltozása egy csapásra óriási elismerést, írásaiban és gondolataiban mégis szabadabbnak érezheti magát, s ha mástól nem, cenzúrától vagy politikai elnyomástól immár nem kell tartania... Más idők azonban ezek, s miként arra a rendszerváltás utáni Magyarországon élő és alkotó Anakreón-alteregő is ráeszmél, a hirtelen jött szabadsággal egyúttal alkotótevékenységének, az irodalomnak a súlya, társadalmi szerepe is nagyot csökkent. Margóról margóra került – érzi a költő –, most éppenséggel nem nyomják el politikai okok miatt, pusztán mestersége, alkotótevékenysége és egyáltalán az általa képviselt éthosz vált kissé elavulttá a huszonegyedik század küszö-

* Hivatkozott kiadás: GÉHER István, *Anakreóni dalok*, Budapest, Liget Műhely Alapítvány, 1996.

bén, s rá kell eszmélnie, hogy akár az ő műveire, akár általában az irodalomra és az irodalomtörténetre a szélesebb társadalmi nyilvánosság egyszerűen nem kíváncsi... Géher Anakreónjának epigrammatikus számvetéseit alapvetően a befelé, a magánélet felé fordulás, az introvertált önreflexió jellemzi, erről tudósít az első, *Anakreón magánszínháza* című ciklus és annak záróverse:

12

Bort kell inni, ha múltó évvel múlik az élet;
borral a fájó fej, mint a pohár – kiürül.

Töltöm /mint/ az időt, hogy félve magunkra köszöntsem:
édes-e vagy keserű – vedd és idd ki velem!

Így szól a kötet tizenkettedik epigrammája, ahol ismét megjelenik a borivás Géher költői beszélője számára kulcsfontosságú motívuma. Nem csupán ünnepi és áldozati ital, megívása nem csupán szakrális cselekedet, de nem is egészen profán, hiszen az általa okozott mámor – ha nem is az öntudatlan részegség szintjén – egyrészt elmélyítheti az önreflexiós képességet, másrészt feloldja az emberben mindig ott motoszkáló, ősi egzisztenciális szorongást.

Az öregedő költői beszélő érzi a lassú fizikai hanyatlást, lelke és elméje azonban saját megérzése szerint még mindig fiatal, de legalábbis fiatalos, és bár „*maholnap eltemetik*”, miként arról az *Anakreón lélektükre* című második ciklusban vall, többek között a bor – ismét a bor, ez az ősi, szakrális ital – az, amely ifjakhoz hasonlatos életkedvet kölcsönöz neki, újra és újra megidézve a bordal műfajának egészen az antikvitásig visszanyúló hagyományát:

17

Ma még, amíg borom van,
iszom, hogy színesedjen
az arcom és az elmém,
hogy kedvem felderüljön,
hogy kívánkozzam élni...
Maholnap eltemetnek.

A harmadik, *Anakreón dolgozószobája* című ciklusban jelenik meg, kerül fedésbe a költői beszélővel félreérthetetlenül az életrajzi én, a költő-műfordító-irodalomtudós értelmiségi, akiben az alkotóművészi és a tudósi identitás, a művész csapongó lelkülete és a tudós kényszerű, fegyelmezett pedanteriája ismét összeütközik, az ebből adódó életfeszültséget pedig ismételt és korántsem szégyellten *borral* oldja fel:

23

Elöntött híg szöveggel
a szakma. Mind megírtam.
Önéletrajz, ajánlás –
ez volna hát a munkám:
a tudomány robotja,
a józan kényszerűség?
Iszom rá kiadósan,
hogyan nyomát is kimossam.

A kötet negyedik ciklusa, az *Anakreón házitűzhelye* a legintrovertáltabb önreflexiók együttese, ahol sokkal inkább a magánember, mint a művész, tudós, értelmiségi van jelen, és e ciklus fogalmazza meg legexplicitebben a költői beszélő vágyát a kiszámítható, nyugodt, polgári értelmiségi életre, számolva akár annak szükségyszerű kisszerűségével és a valamilyen szinten mindenkor megtapasztalendő peremléthelyezettel, mellőzöttséggel is. Az öregedő költő ugyanis egyre inkább azt érzi, hogy életkorából kifolyólag sem dédelgethet már oly nagyratörő és adott esetben megvalósíthatatlan terveket, mintha újra fiatal volna, és bár lelkülete és lendülete még mindig fiatalos, egyre inkább elfogadja a kiszámítható és biztonságos élet ígéretét akkor is, ha tudja, hogy nagyon sok dolgot elmulasztott megtenni az életben:

36

Ez az életem. Nekem jó.
Ami rossz, azt elfelejtem.
Ami nem rossz, azt megőrzöm.

Hogy a többiek hogy élnek,
nem az én dolgom, nem izgat.
Ciripelhetek nyugodtan,
hamu alján, mindhalálig.

Ciripelni a hamu alján, azaz: írni, írni, írni – akkor is, ha nem túl sok ember kíváncsi rá, akkor is, ha az írás nyilván nem fogja megváltani a világot – mindhalálig, vallja Géher István *Anakreón*-alteregója a kötet harminchatodik költeményében, és ehhez is tartja magát...

A negyedik versciklus, az *Anakreón és fia* új emberi-társadalmi szerepben láttatja a költői szubjektumot. Eddig is számos helyen történt arra utalás, hogy van családja, felesége, gyermekei, akik fontosak neki, és akiknek elvesztésétől megmagyarázhatatlan módon retteg; itt és most végül annyira kitarulkozik a mindenkor olvasó előtt, annyira bevonja őt magánvilágába, hogy engedi magát szülőként, apaként látni. A ciklus epigrammái a költői beszélő, vagy pontosabban inkább tudhatóan az életrajzi én fiát – ha tetszik, a később ugyancsak kiváló költővé és irodalomtörténészé vált Géher István Lászlót – szólítják meg, az apai szólamban megnyilatkozó *Anakreón* pedig számol azzal, hogy már nincs messze az az idő, amikor a megszólítottnak, fiának, nélküle, atyai szeretete és tanácsai nélkül kell boldogulnia a világban:

47

A hangomtól ne félj, fiam:
már nem sokáig hallatom,
kiszáll a szó, leszáll a csend,
s a lírában magad maradsz,
hogy szellemekkel társalogj...
Ne félj, fiam, veled leszek.

A negyvenhetes számot viselő epigrammában megfogalmazott apai intelem azonban egyúttal költői önreflexió is – *Anakreón* XX. századi alteregója ugyan figyelmezteti fiát, hogy bizony

nem fiatal már, s földi pályafutása igencsak véges, lévén azonban költő, az általa írott művek halála után is megmaradnak, elérhetőek lesznek, ebben a formában pedig mindig ott lesz vele. A költészet, a művészet pedig átvitt értelemben akár még a halhatatlanság egy formája is lehet, mellyel az ember kicszelezi saját mulandóságát, már ha a szerző halála után is lesz még valaki, aki olvassa műveit, és azok jelentenek még számára valamit...

Habár a kötetre jellemző az introvertáltság, az önreflexió és a magánéleti-magánemberi szféra hangsúlyozása a külső politikai-társadalmi viszonyok ellenében, Géher István Anakreónja azért mégiscsak szükségszerűen olyan értelmiségi, aki reflektál az őt körülvevő világ és társadalom eseményeire és visszasságaira is, hiszen akarva-akaratlanul, bármennyire önmagába és magánéletébe zárkózik is, valamilyen formában mégiscsak átéli és elszenvedti azokat. Az *Anakreón napilappal* című ciklus, miként azt címe is sejteti az olvasóval, a világ dolgairól többek között az újságokból tájékozódó költő reflexióit tartalmazza, egészen konkrétan a rendszerváltás utáni Magyarország hirtelen és felselemés módokon kialakult demokráciájának visszasságaira reagál. Kendőzetlenül és kiábrándultan beszél versben a különböző politikai pártok hazugnak bizonyuló, üres ígéreteiről, a volt kommunista pártelitből az új, vagy legalábbis nevükben újnak látszó politikai pártokba is átszivárgó funkcionáriusokról, vagy éppen a különböző pártok színeiben gyors politikai karriert befutni kívánó, szerencsevadász értelmiségiekről:

55

Pártfigurák váltják egymást, és vesznek az ürbe:
történész, költő, pap, közigazdász, filozófus...

Talán nem túlzás azt állítani, hogy Géher István költői beszélője már viszonylag korán, öt-hat évvel a döntő folyamatok lejátszódása után csalódott a rendszerváltásban és a kialakult demokráciában, és szinte szükségszerű, hogy ebben az új, zavaros, sajátosan kelet-európai átmeneti, már nem szocialista, de még nem is polgári-demokratikus közegben lényegében ugyanolyan ott-

hontalannak és számkivetettnek érzi magát, mint érezte a Kádár-korszak évtizedei alatt...

A közéleti költő-értelmiségi szerep megpendítése és az abból való erős kiábrándultság után szükségszerűen és kiszámíthatóan jelenik meg a kötetben a beszélő mindenkori tanári én-jére való önreflexió – ebből állnak össze az *Anakreón a katedrán* ciklus versei:

71

A tanár komédiás is.
Alakíthatok, ha tetszik.
Legyek én a vén borissza,
aki ifjak közt megifjul!

Géher Anakreón-alteregója, többek között a kötet hetvenegyed számot viselő epigrammájában kendőzetlenül bevallja, hogy bizony, a tanárság is egy emberi szerep – számára autentikus és otthonos szerep, de mégiscsak szerep, melyet időről időre el kell játszania, s nem csupán tanárként, de esendő emberként akár még olyan ártatlan, de mégiscsak önző szándékok is vezérlik, hogy ifjú tanítványai között, akár az egyetemi előadás után velük együtt borozva az öregedő költő lélekben hozzájuk hasonlósá váljék, és legalább erre a rövid időre újból fiatalnak érezhesse magát... A tanítás persze egyúttal mindig önzetlen, lelki-szellemi-emberi segítségnyújtás is a másik embernek, mely által a diák többé válik, és amiért a tanár, már amennyiben jól végzi munkáját, méltán várhat valamiféle minimális megbecsülést.

Az utolsó előtti, *Anakreón mint Prospero* című ciklusban Géher István beszélője kettős irodalmi identitást ölt magára: egyszerre lesz Anakreón, a költő és Shakespeare drámai hőse, Prospero, a nagy varázsló, aki pálcjája kettétörése és tengerbe dobása előtt még számot vet magával:

78

Itt nyugszom meg: a költő bűvöletét ma feloldom,
zárja magába a könyv, épp születésnapomon.

Ötvenhat lettem, boromat már arra ürítem,
hogy fiatal testekben támadjon fel a lelkem.

Géher beszélője itt egészen konkrét életrajzi tényről, ötvenhatedik életéve betöltéséről tudósít, mely látszólag a kötet verseinek értelmezhetősége szempontjából teljesen mellékes körülmény, a költő felesleges életrajzi adaléka önmagáról... E vállalt, olykor szélsőségesen vallomások önéletrajzisa, mely az *Anakreóni dalok*ban is folytatja a *mi van, Catullus?* kötet ilyen irányú tendenciáját, rávilágít, hogy Géher István számára nem igazán választható el az életrajzi személy és az adott versben éppen választott alteregó, és tetszik, nem tetszik a művelt olvasónak, esetében az irodalmat bizony más irodalmi alkotásokra való intertextuális rájátszásokon túl az alanyiség, az életrajziség, ha úgy tetszik, az élet és maga a szöveg mögött rejlő ember írja, aki e vers születésének pillanatában éppen ötvenhat éves, és szinte ismétléskényszerszerűen legalább lélekben megifjodni vágyik épp...

A hanyatlástól, az élet mulandóságától, a haláltól való eredendő és letagadhatatlan félelem, a dolog természetességével való valamilyen szintű megbékélésre tett – többnyire sikeres – kísérlet és az emberi lét mulandóságára való játékos-ironikus, mégis komoly reflexió Géher István harmadik kötetének is fontos, vissza-visszatérő szövegszervező elve, mely leginkább a kötet végén érhető tetten, ahol Anakreón, miként azt már a korábbi alteregó, Catullus is megteszi, eljátszik a gondolattal, hogy mi lesz, ha ő már nem lesz, és mi az, ami megmarad utána – előre megírja és közreadja azon, szándékoltan töredékes és számozatlan epigrammákat, melyeknek majdan csak tényleges halála után, a hagyatékából kellene előkerülniük:

Örökre bevégzem
most már? Ugye még nem?...

E bizonytalankodó, és persze egyúttal bizonytalankodóan optimista, alapvetően minden negatív élmény és ősi szorongás ellenére mégiscsak életigenlő sorokkal zárul az *Anakreóni dalok*

című verseskötet, melyben az ókori epigrammaköltő művein túl kevésbé találunk tetten érhető vendégszövegeket, ellentétben Géher István első két, terjedelmes jegyzetapparátussal ellátott kötetével. A könyv egy még sokkal letisztultabb és őszintébb irodalmi formában folytatja a *mi van, Catullus?* kötet konfessionalista törekvéseit, új utakat nyitva a kortárs magyar líra alanyi(bb) áramlatai számára.

A sodró versfolyam ismétléskényszere

Esszéisztikus bekezdések az „Új folyam” című kötetéről

Géher István „Új Folyam” – *Versek 1997–1998* című verseskötete* folytatja azon költői törekvéseket, amelyeket a költő már *Hol az a látvány?* című gyűjteményes kötetében megkezdett – hiszen az összegyűjtött verseket magában foglaló könyv az utolsó oldalakon előlegként az „Új folyam”-ból is közölt hat shakespeare-i szonettet; e karcsú, ám annál mélyebb és magával ragadóbb versgyűjteményben azonban kézhez kapjuk mind az ötvenhat, hömpölygő versfolyamként egymásba átfolyó tizennégy soros költeményt.

A kötet öt ciklusra tagolódik, egy szimbolikus évet kitevé, az alábbi tematika szerint: *Nyár – Ősz – Tél – Tavasz – Nyár*, önmagába mintegy cirkulárisan visszafolyva. Bár a kompozíció versei önálló irodalmi szövegekként is remekül olvashatók, egymás mellé rendezve látszik, hogy a költő nem adott verset vagy versciklust, hanem minden bizonnyal eleve *kötetet* írt, a szövegek mögött pedig halálosan pontos és kiérlelt lírikusi koncepció húzódik meg. Géher itt nem bújik egységesen kitapintható módon valamely világirodalmi szerző vagy fiktív irodalmi hős maszkja mögé, s habár a kötetben rengeteg intertextuális utalás lelhető fel, és a szerző két első kötetéhez hasonlatos módon pontos, az allúziókat megfejtő filológiai jegyzetapparátus is csatlakozik a versekhez, a lényeg nem más, mint a beszélő önmagával folytatott, végtelenítettnek és ismétléskényszeresnek ható lírai párbeszéde.

„... a víz leggonoszabb ...”

micsoda beszéd? fél év – s már kiárad,
hömpölyget lombkoronát, tetemet,
mossa a partot, s ami rajta száradt,

beszívja magába, levet ereszt
a gát alá, lazítja, átszivárog
a réseken, kő kövön nem marad,
ha csábítják sustorgó vallomások:
ilyen vízen hajózni nem szabad.

eveznél? jó dolog, de csónakázás
asztaltól ágyig? örvénylik szobád.
elúszik minden, mert ez nem beázás,
ez árvíz, ennek nincsen ne-tovább...

folyjon tehát? az életeden átereszted?

ám pusztítson /ha kell/: övé kurafi tested.

Miként az már rögtön a kötet nyitó szonettjéből kiderül, ami a költői beszélőt a legjobban foglalkoztatja, kötetéről kötetre vissza-visszatérő módon, az nem más, mint az emberi létezés mulandósága. Központi, szinte minden versben megjelenő metafora a *folyó*, vagy inkább *folyam*, a mindent és mindenkit magával sodró víz, árvíz toposza, az idő és az emberi élet megállíthatatlan folyása, áradása. Habár Géher ezúttal nem ölti magára egy bizonyos, a kötet végéig következetes alteregó arcát vagy éppen-séggel álarcát, a szonettekben kódolt irodalmi allúziók száma pedig igencsak magas, a kötet első hat versében következetes utalásrendszert találhatunk a *Hamletre*, a költő-irodalomtörténész Géher István talán legkedvesebb Shakespeare-darabjára, melyhez költészetében is oly gyakran vissza-visszatér. Több egymást követő versen keresztül a *Hamlet* mint vendégszöveg szervezi a lírai dramaturgiát, a folyó-víz-árvíz metaforikával erős párhuzamban különös tekintettel Ophélia megőrülésének és öngyilkosságának, vízbefúlásának jelenetére, valamint az őt később elhantoló sírásók beszélgetésére életről és halálról. A kötet lírai beszélője bizonyos szonettek erejéig Hamletté, mégpedig paradox módon a soha nem lehetséges, mivel a Shakespeare-darab dramaturgiája szerint fiatalon elhunyt öreg(edő) Hamletté lényegül át, s önmagát látszólag bizarr módon örültnek tettetve őrizi meg egy őt körülvevő összezavarodott, feje tetejére állt vi-

* Hivatkozott kiadás: GÉHER István, „Új Folyam”. *Versek 1997–1998*, Budapest, Liget Műhely Alapítvány, 1998.

lágban józanságát és nyitottságát, újra meg újra eljutva a „*Lenni vagy nem lenni?*” nagy létkérdéséhez, melyet a költő egyébként számtalan formában, és persze számtalan magyar és világirodalmi utaláson keresztül újra és újra feltehet akár magának, akár mindenkori olvasójának...

Ciklusról ciklusra, évszokról évszakra ugyanahhoz a problémakörhöz jutunk vissza: ha a költői beszélőt időnként béke és megnyugvás tölti is el, ha időnként teljesnek is érzi mulandó emberi életét, rá kell döbennie, hogy ez az illúzió pillanatnyi és hamis. Az ősi, körvonalazhatatlan szorongás újból és újból erőt vesz rajta, és lényegében ugyanazon kérdéseket intézi elsősorban saját magához a második, Ősz ciklus utolsó szonettjében is:

„... elkallódni megkerülni ...”

a pillanatban teljes életed
összefut: megkezdődik, véget ér,
mint most az év: honnan hová vezet?
akitől kérdezhetnéd, nem beszél...
mint most az év: honnan hová vezet
a pillanatban teljes életed?
akitől kérdezhetnéd, nem beszél.
összefut – megkezdődik, véget ér...

akitől kérdezhetnéd, nem beszél:
mint most az év – honnan hová vezet?
összefut, megkezdődik, véget ér,
a pillanatban teljes életed...
hét hét után: versből a versbe átég
a lélek. /ez is kockajáték./

Géher itt éppenséggel az elmaradhatatlan irodalmi utalásrendszer jegyében, a jegyzetek tanúsága szerint Weöres Sándor *Kockajáték* című versének töredékes parafrázisát csempészi szonettjébe, ezen keresztül téve fel olvasójának és magának a nagy létkérdéseket.

A harmadik ciklus és évszak, a *Tél* szemmel láthatólag még a *Nyárnál* és az *Ősznél* is kopárabb, kietlenebb tájakra veti a költői beszélőt, aki a ciklus-évszak utolsó szonettjében szinte félelmetesen ironikus hangnemben mind a költői-alkotói tevékenységet, mind az egész életet és a halált egyszerű játékként fogja fel:

„... az évszak: arra ...”

mire késztet a senki-földje-évszak?
/tavasznak még tél, télnak már tavasz./
kivirágzanék magamtól, de épp csak
játékból, mert nem lehet ugyanaz
a színjáték és a termékeny élet,
a fűtött belső tér és kint a fagy –
kiléphetnék, de eljátszani félek
azt, ami bennem megteremne... vagy

hagyjuk rá a játékra, hogy mivé lesz?
/írtam, ahogy jött – megírtam, mi van?/
a termésem, szonett szonettre: bár ez
lehetnék én, bezárva most magam...
de nyitva van az év, a szín, előre látszunk:
a játszók, a jövőbe eltemetve. *játsszunk?*

A citált vendégzöveg ezúttal Babits verse, *A lírikus epilógja* című jól ismert metapoétikus költemény, és persze a költő-irodalomtudós Géher István sem állhatja meg, hogy olykor-olykor ne reflektáljon a legnagyobb és legdrámaibb létélmények, létkérdések versbe öntése közepette saját versíró-filológus identitására és az alkotás folyamatára, valamint annak értelmére, vagy éppenséggel értelmetlenségére...

A végtelenítettnek ható, hömpölygő szonettáradat tovább sodor minket, olvasókat is a soron következő vers-évszakba, a *Tavaszb*a, mely bár a költészetben hagyományosan az élet kezdetének vagy újrakezdésének toposza, e ciklus verseinek hangvétele ugyanúgy kevésbé optimista, mint a korábbi ciklusoké, és

a beszélő még mindig, szinte ismétléskényszertől hajtva újra és újra saját életének mulandóságára és esetleges értelmére kérdez rá, arra a súlyos következtetésre is eljutva, hogy a költő, s persze általában az ember élete is csupán afféle komédia, hiszen mindig valamilyen szerepet játszik a másoknak való megfelelés kényszerének nyomása alatt, így halálunk után mások még azt sem tudják igazán, valójában kik is voltunk a lelkünk mélyén:

„... a szín, előre ...”

csak jelenés, csak magát kellett
szemforgatás: a játzó, mintha verne
a szíve, tragédiát ad elő,
pedig nevetnek rajta, mert nem erre
kíváncsiak... szívemet otthagytam
magam mögött az üres színpadon –
időm lejárt, a fülledt izgalom
már alig izgat, inkább távozom

a színről most, *de ismét megjövök*
jó időben. behunyom a szemem,
hogy lássak más is. itt van az örök
látványosság: a pusztá életem –
          hogy mit terem, kiszikkasztotta bár
          négy forró évszak... ez még nem a nyár.

A *Tavas* záró szonettjének elmaradhatatlan irodalmi utalása ezúttal Berzsenyi *A közelítő tél* című klasszikus versére irányul, ami abból a szempontból is érdekes és paradox jellegű, hogy a *tavas* után az évszakok között semmiképpen sem a *tél* következik...

Az utolsó versévszak, mely ismételten a *Nyár*, mindössze négy shakespeare-i szonettet tartalmaz, benne pedig a körkörös megkomponált kötet önmagába folyik vissza. Az utolsó vers kulcsmetaforája pedig stílszerűen ismételten a megáradó folyó, amely végül mindent visszavonhatatlanul magával sodor:

„... a folyóvíz ...”

mint a folyó: az olvadt ég alatt
vakul a felszíne, mintha megállna
de mélye fut, sodorja múltamat,
merül a ház. Még látszik vízben ázva
a fundamentum. mozdul? megmarad?
folyik a szó, a szó... belémosódik
az élethordalék, hullámokat
vet test felett a lélek, kivirít itt,

mint őszi virág nyáron, a halál
a csendes parti fű között... beszédem
árnyék a habon – hallja, aki lát.
/a folytatástól mit lehet remélnem?/
          amit viszek magammal, amíg élek –
          ha elhallgatnék is: azzal beszélek.

A költő utolsó kérdése: mi marad majd, miután levonult az ár? Mi marad az emberből, miután földi pályafutása véget ért? És várja-e valahol valami, túlvilági élet, vagy akármilyen más, esetleg ha más nem, de az élők emlékezetében tovább élhet-e egy ideig? A kötet utolsó négy szonettjében talán a kérlelhetetlen mulandóságra való vigasz iránti vágyként jelenik meg a költő transzcendenshez való odafordulása, a kérdések pedig talán kimondva-kimondatlanul is nem csupán az olvasóhoz vagy magához a beszélőhöz, hanem Istenhez szólnak, hiszen a második, önmagába visszatérő *Nyár* ciklus mind a négy szonettje tartalmaz egy-egy, a négy bibliai evangéliumra való intertextuális utalást. A kötet ötvenötödik szonettjének emellett is nyomon követhető vendégszövege pedig nem más, mint Arany János *Híd-avatás* című verse, mely groteszk módon ugyan, de szintén az emberi elmúlás végső és megkérdőjelezhetetlen igazságának üzenetét fogalmazza meg... Géher István beszélője azonban azt is mondja szonettfűzére utolsó sorában, hogy *ha elhallgatna, azzal is beszél*, tehát a veresszöveg megszakadásával, az élet és az életmű

lezárástával az *én* még nem veszett el végérvényesen: az olvasók számára hátrahagyott szövegeiben valamilyen formában talán mégis tovább él...

Az „*Új Folyam*”, habár versei mindenféle hivatásos olvasói előképzettség és a hozzájuk mellékelt jegyzetapparátus nélkül is szinte tökéletesen érthetők és megfejthetők, az említettek felül ugyancsak széleskörű irodalmi utalásrendszert működtet, melynek megidézett szereplői ez alkalommal többek között Shakespeare, Arany János, Berzsenyi, Appolinaire, Dylan Thomas, Ady Endre, Rilke, Tandori Dezső, Yeats, Nemes Nagy Ágnes, József Attila, Ezra Pound, T. S. Eliot, Weöres Sándor és Kosztolányi – a költő-műfordító-irodalomtörténész Géher István számára megannyi kedves szerző. Miként azt a *mi van, cattullus?* című korábbi kötet antikizáló versei kapcsán is elmondhatjuk, ez alkalommal is félelmetesnek hat az a könnyedség, amellyel a szerző a legnagyobb természetességgel csempészi be hömpölygő, lüktető, az olvasót is elemi erővel magával sodró szonettfolyamának jambikus hullámai közé a magyar- és világ-irodalmi szövegek közötti hivatkozások tucatjait anélkül, hogy azt első olvasásra észrevennénk, vagy a vendégszövegből származó részlet szövegidegennek hatna és elütne Géher István saját, összetéveszthetetlen versstílusától.

Megítélésem szerint az emberi létezés mulandóságának tapasztalatáról meghökkentő gondolati mélységgel és őszinteséggel tudósító „*Új folyam*” Géher István lírai életművének talán legsúlyosabb és legfontosabb darabja, mely nem csupán felteszi a világirodalom nagyjainak művei által időről időre újra és újra tematizált létkérdéseket, de olyan jelentős kortárs magyar költői vállalkozás, amely képesnek bizonyult mély, autentikus válaszokat is adni rájuk.

Az egymásba átfolyó emlékek versnaptára

Értékelés az *Eszkendők éve* című kötetről

Géher István *Eszkendők éve* című karcsú verseskötete* folytatja az „*Új Folyam*” kötet által kijelölt költői pályáivet, ám egyúttal jelentősen el is tér attól. Ötvenkét számozott verset, mégpedig ötvenkét kétszer nyolc soros, *ottava rima* strófaaképletben írott költeményt tartalmaz, amelyek az év ötvenkét (egész) hetének számaira utalnak, ahogy az „*Új Folyam*” az évszakok tematikája szerint tagolódott ciklusokra, egy szimbolikus évet kiadva, magát lírai naptárként olvastatva. Hasonlóan az *Anakreóni dalok* kötet epigrammáihoz, ahol csupán egy adott antik görög lírikust használt alteregóként a költő, itt sincsenek jelen a versekben vendégszövegek, és nem követi a főszöveget az intertextuális utalásrendszer megfejtését kínáló filológiai jegyzetapparátus sem. Már-már szélsőségesen vallomásos, a biografixmusig lecsupaszított alanyi költészet ez a javából, ahol a költői beszélőt az egyszerűség kedvéért nagyobbrészt nyugodtan tekintheti az olvasó azonosnak a szerzővel, Géher Istvánnal, a költő-irodalomtörténész-műfordítóval, és persze elsősorban az emberrel.

A kötet verseinek alaptematikája nem más, mint a beszélő személyes emlékeinek felidézése. A nyitó és a záró versek keretet alkotnak, és a bennük szereplő, az elején még fiatal, a végén pedig már öregként megjelenő emberpár kavargó emlékei töltik ki a közöttük elhelyezkedő ötven, páros *ottava rimában* írott költemény szövegét:

1

kik ezek az újévi sziklamászók?
ha ők azok. /vagy az még egy korábbi
kép? másokkal, fel – ugyanoda, látni
a ködmozgásban a szelet./ homályos

* Hivatkozott kiadás: GÉHER István, *Eszkendők éve*, Budapest, Liget Műhely Alapítvány, 2000.

helyzet: jövőbe tarolt, téli tájban
négyen mennek. honnan hová lehet,
szél ellen is? huszonkét évesek
múltak, taposnak át a makulátlan,

reggeli havon, messzire. /tovább van
még a házasság, a válás, a külföld –
a két-két gyerek, az itt-ott kigürcölt
boldogság.../ most múlik múltjuk: vidáman
postáznak levlapot a majd-halottnak,
akitől emberséget tanulhattak,
bár gazember volt. besüpped a hó
alattuk. hol a megmásznivaló?

és elindultam hídon-hegyen át
megtekinteni azt az unokát,
akinek tárgyatlan tekintetét
az üveg mögülről vehettem épp

magamra is, hogy nézi, ki az ott
/már hárman vannak – és én hol vagyok?/
a nagyszülői térben, ahol a
használati tárgy: mitológia...
másnak mesélek. bár nem hasznosabb,
tartom naponta az óráimat
zárt ajtó mögött. mert éveimet
nem rájuk fordítom: csak nézhetek.

Így szól a kötet bevezető verse, ahol megkezdődik a szimbolikus év, a kezdetben még fiatal pár közös élete. S bár a versnaptár kezdő- és végpontja, a fiatalság és az öregség nyilván kronológiai sorrendben követik egymást, a közöttük elhelyezkedő szövegterben megverselt emlékek időrendje korántsem mindig tiszta. A beszélő emlékei, az egyes biográfiai események át-átfolyanak egymásba, majd kaleidoszkópszerűen újra egymás mellé rendeződnek.

A nem mindig egyértelmű kronológiai sorrend ellenére azonban teljesen tisztán és érthetően tudósítanak a versek az egyes bennük megidézett biográfiai eseményekről. A tizenegyedik vers például a beszélővel a burkolt költői utalások szerint azonosnak tekintendő Géher István első unokája megszületésének emlékét idézi meg, és azt a szorongással, aggodalommal szükségszerűen vegyes boldogságot, melyet akkor érzett:

14

szerda este az ajtómra kiírtam,
tíz éve múlt, kinyíló áprilisban:
„nagyapai elfoglaltság miatt
a műfordítás óra elmarad”.

Itt, miként a kötet számos versében, elsősorban a magánélet, a magánemberi lét, a család emlékeinek felidézése és rendszerezése dominál, apró összeütközésben a beszélő szakmai, tanári-irodalmári életével, ám a kötet számos szöveghelyen túllép az egyes események pusztá költői elbeszélésének keretein, és kitér azokra az igencsak súlyos törésekre, melyeket a XX. századi magyar történelem bizonyos eseményei okoztak az életrajzban. A huszonhetes számot viselő vers a kötet közepén példának okáért azt beszéli el, miként nyilvánították a költőt családjával együtt minden ok nélkül osztályidegennek a kommunista diktatúra első évtizedeiben, és miként tudott végül is bekerülni az egyetemre számára kényelmetlen és igencsak visszás módon, úgymond pártvonalon, ahogyan az a korban szokás volt:

27

tudtam persze, hogy „osztályidegen”
vagyok, de azt hittem, ha megnyerem
a versenyt, felvesznek, mert ez a törvény –
pedig törvénytörő volt, ami történt.
egy júliusi koradélután

a konyhaszobában ott sírt anyám
/strandról jöttem, a szemem tele volt,
még fénylett benne a múlt esti hold/

a levél fölött: hogy minden hiába,
„helyhiány miatt”... de volt egy komája
a tisztnek, aki matematikát
tanult tőlem, s vele búcsúba járt.
„ha nem veszik fel ezt a gyereket,
nem lesz több búcsú, komám.” és betett
az egyetemre. helyemen vagyok –
napom helyén lemenő hold ragyog.

A megnyilatkozó lírai szubjektum e versben ellentmondásos hangulatban eleveníti fel azon igazságtalanságokat, amelyeket el kellett szenvednie a politikai rendszer(ek)től. Habár meglehetősen felemás módon bejutott az egyetemre, ahol azután oktatói státuszt is kapott – látszólag a *helyén van*, írja a jelen perspektívájából –, mégis ott motoszkál benne a kétely, vajon jól volt-e, jól van-e mindez így. A vers utolsó sora is utal az egész élethelyzet visszás voltára: ahol a napnak kellene ragyognia, ott csak a hold világít valamicskét, az is épp lemenőfélben van. Nem állunk tehát messze az élet horizontjának elsötétedésétől, mely mind a lírai beszélő kedélye horizontjának folyamatos sötétségét, mind pedig az életkor előrehaladtával a fizikai hanyatlást, az elmúlás közelségének egzisztenciális szorongását is jelentheti. A múlt visszásságairól szóló, borús hangulatot idéző emlékek és a jövőre vetített, közelinek érzett halál gondolata egyszerre vannak jelen a költeményben, még súlyosabbá és komorabbá téve az emlékezés amúgy sem felhőtlen folyamatát...

A negyvenes számot viselő vers a kötet vége felé ugyancsak nagy ugrást tesz az időben, s megint a megnyilatkozó lírai szubjektum ifjúkorára emlékezik vissza. A magánélet és a történelem viharai azonban a kötet számos költeményének tanúsága szerint egymástól elválaszthatatlanok, az ember pedig szükségszerűen a történelembe vettve éli hányatott életét, a történelmi esemé-

nyek emlékei pedig súlyos üledékként rakódnak a magánélet emlékezetére. Géher költői beszélője talán létezése egyik legnagyobb tragédiájaként azt éli meg, hogy mindig úgy kell éreznie, sosem ura a saját sorsának – az ember sorsa felett mindig tőle szinte teljesen független, külső tényezők, történelmi folyamatok, politikai döntéshozók diszponálnak, ő pedig talán hiába is úszik az árral szemben, valami úgyis magával sodorja. A negyvenes számú költeményben egészen konkrétan az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményei elevenednek meg, abból a perspektívából, amelyből az akkor még fiatal lírai beszélő és családja látta és átélte a történéseket:

40

mire emlékszel abból az időből?
/maradj még ott!/ az októberi nap
süti a teret, a házat, belülről
valaki kilő, a kapu alatt
céloz a nemzetőr, amíg előjön
lefogva egy véresarcú alak –
nincs rá fogalmad: nincs misztérium.
az igazságügyminisztérium

előtt álltok apáddal megbeszélni
más táblabírákkal a történelmi
igazságtételt: sem leszámolás,
sem átmentés. „ez már a változás?”
tíz éve vártad. „várjunk egy hetet.”
tankok jöttek... és vendégbor helyett
/emlékszel?/ kinyitotta azt az üveget
unottan, amit ünnepelni féltetett.

Az 1956-os forradalom idején az emberek nagy történelmi változást, a totalitárius szovjet rendszer megdöntését és a demokrácia idejének elérézését várták a hirtelen, szinte a semmiből támadt eseményektől, és a vers tanúsága szerint a légkört leg-

alább annyira áthatotta a remény, mint a felkelés leverésétől és a még keményebb diktatúra kialakulásától való félelem. Tudjuk azonban, természetesen nem csupán Géher István, a költő és magánember kötetének vers-emlékeiből, hogy a nagy változásba vetett hit szinte teljesen hamis volt, utána harmincöt évnyi puha és folyamatosan puhuló, de mégiscsak diktatúra következett, és igazából még az 1990-es, úgynevezett rendszerváltáskor sem történt meg az oly sokak által vágyott polgári-demokratikus átalakulás, csak nagyon felemás, töredékes módon. Ez a tapasztalat egyébként kimondva-kimondatlanul az *Eszkendők éve* verseiben is végig ott lappang, ahogyan az ötvenkét verset sorra olvasva haladunk előre a kötetben, a beszélő hangja pedig egyre rezignáltabb, egyre beletörődőbb lesz – talán nem csupán a hajlott életkorból fakadó halálfélelem és bizonyos felidézett magántermészetű emlékek szomorú volta miatt. A versek alányával a történelem bánt el elsősorban, és a szakmai- és magánélet egyes eseményei, visszásságai is ennek lenyomataként olvashatók.

A kötet utolsó, ötvenkettedik *ottavájával* a versbeszéd önmagába tér vissza, az első versben megjelenő és az ötven köztes, emlékfelidéző verset keretbe foglaló emberpár alakja újra megjelenik, itt azonban már öreg emberek, akik szinte már-már csak *kísértének* a földi létben – az elmúláshoz talán már közelebb érzik magukat, mint az élethez, ám az emlékek, a nagyrészt közösen eltöltött élet emlékei még itt tartják őket:

52

kik ezek, akik itt kísértének?
mintha álmodná őket valaki
egy szállodaszobában: a gyerek
apját-anyját öleli, temeti
tengeren túli földbe, nászmenet
vonul lyukas zászlóval, hajnali
égen nyugszik a nap, esik a hó
harangvirágra, forgat a folyó

egy csónakot, öreg szerelmesek
úsznak az árral... kimeríteni
az esztendőbe öntött éveket
hogy is lehetne, mindig valami
/halotti visszhang hullámok felett/
közbeszól, a torkukat eltömi
a mindennapi csend – vagy az a jó,
hogy maradt bennük mondanivaló?

Miként a vers utolsó sora fogalmaz, még *maradt bennük mondanivaló* egymás és a világ számára, ez pedig mindenképpen képes erőt adni a szilánkokban megidézett emlékekből összeállló, hanyattatott élet után és ellenére is. Az elmúlástól való, a szövegekben mindig ott lebegő, kötetről kötetre visszatérő ősi félelem mellett nem hiányzik e kötet verseiből a mindennel szembeni élni akarás, a küzdés vágya sem, mely még a halál látszólagos közelségében is nagy életerőt kölcsönöz e költészet beszélőjének.

Géher István *Eszkendők éve* című verseskötete ötvenkét páros *ottava rima* formában írott versbe sűrítve beszél el töredékesen egy sok igazságtalan hanyattatást megélt irodalmár-értelmiségi élet- és családtörténetét, melyben a humanista, polgári éthoszt valló tudós-tanár-költő és magánember emlékfoszlányai folyamatos feszültségben és kölcsönhatásban vannak a XX. század magyar történelmének viharaival. A beszélő szubjektum a történelem eseményeinek áradatában úszik az őt körülvevő mikrokörnyezettel, feleséggel, családdal, barátokkal, pályatársakkal együtt, és bár számos alkalommal alámerülni látszik, mindig, minden igazságtalanság és trauma ellenére a felszínen marad. A pozitív és negatív élettapasztalatok fragmentált versbe öntése közepette itt is kitapintható a beszélő kiszámítható és nyugodt, kényelmes és adott esetben akár kisszerű polgári értelmiségi lét iránti vágya, mely bár későn, de tulajdonképpen úgy látszik, végül is megadatott neki. A géheri költészet kései, letisztultan őszinte, vallomásos-önéletrajzi megnyilvánulási formája ez a kötet, melyben a beszélő nem bújik magyar- vagy világiro-

dalmi alteregók, Catullus, Hamlet vagy Anakreón maszkja mögé, miként tette azt számos helyen a korábbi kötetekben, hanem kész mindenfajta lírai álarc és vendégszöveg nélkül már-már félelmetes módon *önmaga* lenni és a saját maga nevében beszélni. Pusztán beszámol arról, amit átélt, de nem ítélkezik senki és semmi fölött, az ítélethozatalt pedig e helyenként szélsőségekbe csapó lírai kitérülések közepette a legnagyobb szerénységgel és alázattal a mindenkori olvasóra bizza...

A polgári értelmiségi végső számvetése

Lényegre törő bekezdések a *Polgár Istók* című kötetéről

Géher István *Polgár Istók* című, a költő életében megjelent utolsó verseskötetében* tulajdonképpen semmi mást nem csinál, mint szintetizálja, egyesíti azt a hatalmas költői- és élettapasztalatot, élményanyagot, melyről a korábbi kötetek más-más nézőpontból, de mégis meglehetősen nagy átfedésekkel, szükségszerű ismétlődésekkel adtak számot a mindenkori olvasónak. Miként azt maga a költő is leírja kötete fülszövegeként írott miniességében, műve nem más, mint *változat* – Arany János *Bolond Istók* című elbeszélő költeményének (poszt)modernkori átírata, továbbgondolása, sajátos új kontextusba helyezése. Catullus és Anakreón után Géher új irodalmi alteregót kreál magának, aki, habár kicsit emlékeztet mind Arany Jánosra, mind az ő elbeszélő költeményének hőisére, Bolond Istókra, mégiscsak elsősorban önmaga marad – Géher István, a költő, műfordító, irodalomtörténész, tanár, a polgári értelmiségi, és persze mindenekelőtt maga az ember. Az ember, akinek családja, életrajza és emlékezete van, mellyel végre a legőszintébb módon versben, alanyi költőként szeretne számot vetni. Bár megtette ezt már korábbi kötetekben is, ez a számvetés valahogy most még súlyosabb és őszintébb. Az Arany János művére és életművére való elsődleges allúzió az egyes rá jellemző szófordulatokon túl a versformában nyilvánul meg – a kötet egy kilencvenhárom *ottava rimá*ból álló versciklus, alcíme szerint egy eredetileg nagyobb terjedelműnek szánt narratív költemény első éneke, egy szándékosan töredékben hagyott lírai alkotás, mely ugyan erős elbeszélő jelleggel bír, ám mégsem a klasszikus értelemben vett elbeszélő költemény. Sokkal inkább naplószerű költői számvetés, feljegyzésgyűjtemény, melyben a lírai én ugyan sok mindent *elbeszél*, ami a múltban történt,

* Hivatkozott kiadás: GÉHER István, *Polgár Istók*, Budapest–Pozsony, Kalligram, 2008.

mindezt azonban nem szigorú kronológiai sorrendben és nem ok-okozati összefüggésben álló életesemények cselekményszerű elmondása által teszi. Hasonlóan az „*Új folyam*” vagy az *Esz-tendők éve* című, korábbi kötetekhez, az emlékezés-elbeszélés folyamata itt is erősen fragmentált, mégis tisztán rekonstruálhatók belőle egy, a lírai beszéd pillanatában idősödő polgári értelmiségi életrajzának fontosabb eseményei. A *Polgár* ragadványnév / vezetőknév a *Bolond* helyére kerül Géher önéletrajzi Arany-parafráziséban – és valóban, Géher István alteregója a maga módján talán ugyancsak *bolond*, hiszen olyan dolgokban hisz, amelyekben a XXI. században már nem túl divatos dolog hinni, példának okáért irodalomban, költészetben, kultúrában, erkölcsben, polgári értékrendben, emberségben. Jó értelemben vett bolond, azaz minden látszólagos keserűsége, olykor megnyilvánuló cinizmusa, realitásérzéke és megingathatatlan sztoicizmusa ellenére megveszekedett idealista. És persze *Polgár* is, mert ebben a milióban nőtt fel, ezt a látásmódot és értékrendet örökölte őseitől, és egész életében sóváran vágyott a polgári értelmiségi lét kiszámítható, kényelmes biztonságára, akár annak kisszerűségével együtt, és bár az kissé megkétszerezve, fapados, sajátosan kelet-európai, mondhatni sajátosan magyar módon meg is adatott neki, még így, idős korban is szorong annak lehetséges elvesztésétől, illetve a lelke mélyén minden sztoicizmusa ellenére talán elégedetlen is azzal, akivé és amivé lenni tudott az életben. Géher persze korántsem tragikus, komoly(kodó) hangnemben vet számot saját élettörténetével, lírai hőse nem drámai regiszterben nyilatkozik meg – itt is a költészetére oly jellemző játékos ironia és önironia hatja át és vezérli a versszövegeket, ez pedig az időnként igencsak igazságtalan és keserű életeseményekre való emlékezést is megszépíti, könnyebbé teszi.

A kötet legeslegelején, az első *ottava* rimában Géher rögtön a húrok közé csap – a szavak erejével gyorsan megteremti verbéli alteregóját, Polgár Istókot, aki minden bonyolultnak ható irodalmi játék ellenére mégiscsak a költő *ön maga*, a valóság és a lírai fikcionalitás pedig lassan egymásba folynak:

1

adjunk polgárnak *hősi* veretet?
klasszikus költőink után megint
kimondhatom: hogy akit idetett
a sors magyarnak, abból rendszerint
ép ember nem lesz. megereszkedett
arccal az idő rajtunk túltekint...
művünk, mint arcunk, lukacsosra megy szét –
fújjon a bolond lukból a bolond szél!

És bár Géher beszélője makacsul ragaszkodik polgári származásához és identitásához, annyi realitásérzéke mégis van, hogy nem kevés öniróniával feltegye magának a költői kérdést: mit ér vele egy itt és most, adott körülmények között, adott történelmi korban és helyzetben élő ember, hogy ősei kifélék-mifélék voltak, persze az esetleges értékrenden és tartáson kívül, amelyet tőlük örökölt, miként az a tizenegyedik versben olvasható:

11

mármost istók polgári származék,
a pedigréje kifogástalan:
bíró volt apja, s ha ez nem elég,
nagyapja püspök, és még mennyi van
a családfán tanító, pap, derék
tisztviselő – fedezetnek *arany*...
oké. de élni mit segítheti,
hogyan urak voltak halott ősei?

Már-már önlelkicsinylően ironikus sorok ezek, a géheri költészetre oly jellemző, keserű, fanyar (ön)ironia pedig gyakorlatilag a kötet összes versét áthatja. Még akkor is, amikor olyan komoly dolgokra emlékezik vissza a költő, mint saját maga és családja politikai okokból, egyszerűen a polgári származás okán való osztályellenségé nyilvánítása és az ebből fakadó, évtizedeken át tar-

tó mellőzöttség, a tudóshoz, művészhez, értelmiségihez sokszor méltatlan élethelyzetek sora, a beszélő egész életét végigkísérő, állandó lét- és értékbizonytalanság, a mindenhol megtapasztalt ott-hontalanság és idegenség érzése. Erről ad számot igencsak nagy vonalakban a tizenkilences számot viselő vers:

19

a kollektív bűnösség büntetését
az érintettek együtt viselik:
mikor végül kitört a várható vész,
istókék *menekültek*, bár nekik
nem volt részük a közbűntényben. érték
őket csapások, túléltek, pedig
ott is veszhetek volna... mindenük
odaveszett – mint másnak. (mindenütt?)

Géher István Polgár Istókját is természetes módon mozgatja valamiféle ismétléskényszer, hiszen sok helyen ugyanazon életeseményekre tér ki, amelyekről a szerző már korábbi vallomásos-alanyi lírát megszólaltató versesköteteiben is számot adott valamilyen formában. Ugyanazok az életrajzi traumák, ugyanazok a létkérdések mozgatják, és a költő ez alkalommal is kiszámíthatóan és szükségszerűen reflektál önnön irodalmári, költői, műfordítói identitására és a versalkotás folyamatára, feltéve magának az utólag persze megválaszolhatatlan nagy kérdést, hogy vajon a szakmai hírnévnél, a mérsékelt sikerekkel együtt, *többet ért-e az élet*:

37

az irodalom – mit ígért neki?
írni nem írt. (már és még) nem tudott
hangot adni, mert az a valami,
ami ő volt, elhallgatott, holott
bent volt a pikszisben: szerkeszteni
egy könyvkiadóban elit dolog...

nem használta ki a lehetőséget.
a hírességnél többet ért az *élet*?

A csavar és az irónia kedvéért Géher beszélője olykor eltávolítja magától az irodalmi alteregót, Polgár Istókot, egyes szám harmadik személyben beszélve *róla*, azaz önmagáról, ám ez a látszólagos egyes szám harmadik személyű beszéd és narráció nem más, mint afféle belső lírai (pár)beszéd, vagy legalábbis annak kísérlete, mely persze nem feltétlenül sikeres. Sajnos lehetséges, hogy az egész költői beszédfolyam megmarad monologikus természetűnek, a beszélő pedig számol is ezzel a lehetőséggel, miként arról a negyvenhetedik *ottava rima* is számot ad, mindez pedig erős metairrodalmi felhangot kölcsönöz a szövegnek – az irodalom magáról az irodalomról, annak természetéről is szükségszerűen szól:

47

de mégis beszél, mindig egyfelé.
mért nem úgy, hogy *egyfelől-másfelől*?
csak jobbra támad, mintha értené,
hogy balról (kiktől?) mit is örököl...
van két oldal – semelyik sem övé.
bár egyiknek az indulat bedől,
ő tartózkodik: úgy semlegesíti
a másikat, hogy inkább nem említi.

S ha már a géheri versszöveg metairrodalmi természeténél tartunk, ezzel párhuzamosan nem maradhat el a minden kötetben verstémává emelt tanári, egyetemi oktatói identitás megverselése sem, a róla való beszédet pedig ugyanaz a lírai ismétléskényszer működteti:

55

mint más öregek, istók is hiszi,
hogy tudja még, amit eddig tudott.
a tanteret még most is szereti,

határok közt varázsa köztudott:
ha bevégezte, újrakezdheti
akármelyik lélek-sorozatot...
zenél keze közt az *ottava rima* –
bár meg-megdöccen a ritmusa, ríme.

A tanár csak tanár, a költő csak költő, öregén is, rezignáltan-beletörődően is, lírai számvetés közepette is, megbicsakló kézzel és rímmel is... Nem tud kibújni a bőréből és nem tud másként cselekedni, csak költőként és csak tanárként – a kettőt pedig egymással szoros összefüggésben teszi, ugyanis amellet, hogy számot vet addigi egyéni életével, versmunkája egyúttal pedagógiai ihletésű is, a mindenkori olvasót pedig ha akarja, ha nem, versben igyekszik tanítani a saját nem kevés élettapasztalatán keresztül arra, milyen is az emberi természet.

A költő, a műfordító, a tanár a maga emberi gyarlóságával és problémáival együtt persze mindenkor magánember is – nevezetesen férj, apa és nagypapa, a családja pedig legalább ugyanolyan fontos, vagy éppenséggel még fontosabb a számára, mint az irodalmári és alkotói identitás, miként arról a kötet vége felé, a hetvenhatos számú versben is megnyilatkozik:

76

vegyük szemügyre! a két gyerekemnek
még én vagyok: „papapa” – vagy „apa”.
jó ez így? vagy nem. mert felnövekedtek,
mindkettőnek van (lehet) otthona,
ahol magukban berendezkedhetnek...
mért járnak hozzám még most is *haza*?
magamnál látni őket szeretem.
vagy rosszul látom? romlik a szemem.

A családfői identitással együtt jelenik meg ismételten a költői reflexiója önnön öregségére, ez pedig ismételten tematizálja a hanyatlástól, elmúlástól való ősi félelmet, ezt a Géher István

költészetének minden rétegében jelenlevő motívumot. A költői számvetés az egész addigi élettel, az alkotás, a megfelelően egymás mellé rendezett költői szavak azonban erőt adnak a megnyilatkozó szubjektumnak, hogy ezen is újra és újra felül-emelkedjen, csak úgy, mint a magán- és szakmai élet hányattatásain, a XX. századi magyar történelem rá kimért és elszenvedett próbatételein. A kötet utolsó, kilencvenharmadik verse erről számol be:

93

istók (míg itt van) jobb és bölcsőbb nálam.
jobban tudja, hogy *embereknek* élek,
s hogy levegőjünkben is lehet szólnom,
amíg testemből ki nem száll a lélek:
és arra kér (kísért), hogy megcsináljam,
ami hiányzik... a „második ének”
szólhatna még. de elnémítom, és –
mintha torkára tehetném a kést.

Polgár Istók tehát nem tud elhallgatni, egyre csak mondja, mondja, költi és írja önmagát, Géher István lírai élettörténetét, amíg csak a költő és az ember él és írni / beszélni képes, előrevetítve a mű második énekét, melyet a szerző a valóságban is elkezdett ugyan, tragikus, hirtelen halála azonban meggátolta abban, hogy be is fejezze.

Géher István utolsó, a költő életében megjelent verseskötete a benne jelenlevő intertextuális irodalmi játék mellett a végletekig őszinte, vallomásos lírai mű, melyben az immár idős humanista értelmiségi áttekinti mindazt, aki és ami volt, akivé és amivé lenni tudott egész addigi életében, szintetizálva és új kontextusba helyezve a korábbi Géher-kötetek mondanivalóját, lírai üzenetrendszerét. Saját személyes élettörténetével és sorsával vet utoljára számot, ezen felül pedig sokkal egyetemesebb mondanivalót is közöl mindenkori olvasójával: a hányatott életű, idős polgári értelmiségi, a költő, tudós és tanár mindenkor, minden

megnyilatkozása által a humanitás és a kultúra szelíd, békés védelmezőjeként is beszél hozzánk, minden körülmények között, minden őt ért csalódás ellenére sztoikus nyugalmat sugározva. Végtelen bölcsességgel és őszinteséggel int mindnyájunkat emberségre, a sorssal, a történelemmel és egymással való megbé-kélésre, önmagunk és egymás megismerésére és elfogadására – József Attilával szólva csak azt szeretné, ha végre *mind emberek lennénk*, miként az neki is kétségbevonhatatlanul sikerült egész életében, bármilyen szerényen is tudósít róla lírájában...

A hömpölygő elmúlás – immár testközelben?

Géher István egy verséről

„... a víz leggonoszabb ...”

micsoda beszéd? fél év – s már kiárad,
hömpölyget lombkoronát, tetemet,
mossa a partot, s ami rajta száradt,
beszívja magába, levet ereszt
a gát alá, lazítja, átszivárog
a réseken, kő kövön nem marad,
ha csábítják sustorgó vallomások:
ilyen vízen hajózni nem szabad.

eveznél? jó dolog, de csónakázás
asztaltól ágyig? örvénylik szobád.
elúszik minden, mert ez nem beázás,
ez árvíz, ennek nincsen ne-tovább...

folyjon tehát? az életeden átereszted?
ám pusztítson /ha kell/: övé kurafi tested.

Géher István „*Új Folyam*” című, 1998-as verseskötetének nyitóverse – a költőre, s főként kései életművére természetesen oly jellemző módon – klasszikus shakespeare-i szonettformában íródott. A szöveg három egységből áll össze, egy nyolc, egy négy, majd egy kétsoros tömbből, az úgynevezett kódából. Ezen egységek pedig nem csupán strófikai és metrikai alkotóelemei a versnek, de egyúttal remekül szerkesztett gondolati egységeket is alkotnak.

Géher itt is a rá jellemző, megszokott kontemplatív-meditatív, alanyi költői hangvételen szólal meg, mindezt poétikájára szintén jellemző önmegszólítással kombinálva. Bár első ránézésre a szöveg nem egyéb, mint afféle alanyi költői meditáció, kissé talán túlzottan is filozofikus lírai merengés az emberi létezésről *mint olyanról*, mely nem igényel ennél sokkalta mélyebb,

rétegzettebb értelmezést, a felületes olvasó e téren könnyedén csalatkozhat. Mert bár a szöveg alapvetően egyszerű lírai építőkövekből áll össze, mondanivalója, ha és amennyiben van ilyen, illetve a benne elrejtett irodalmi utalásrendszer annál jóval összetettebb, mintsem hogy ilyen röviden a végére járhatnánk.

A vers központi költői képe és szimbóluma nemes egyszerűséggel a víz, pontosabban az árvíz, a mindent elsöprő és elsodró, már-már apokaliptikus méreteket öltő áradás. Abszurd, szürrealisztikus árvíz ez, mely a költői szubjektumot nem akárhol éri, hanem saját otthonában, élettere legprivátabb színhelyein: szobájában, ágyában. Miként azt az egyes szám első személyben megnyilatkozó beszélő önmagát megszólítva deklarálja nem kevés (ön)íroniával – ebben a situációban nem lehet evezni, csónakázni, itt olyan víz önti el a szobát és az egész életet, amely mindent elsodor, nem ismer megálljt, amely ellen nem lehet, de legalábbis hasztalan volna védekezni. Nem valamiféle aprócska beázás vagy csőrepedés az, miként azon a beszélő ironikusan mereng a második szakasz vége felé. Sokkal inkább csillapíthatatlan ár, már-már egyenesen a bibliai özönvíz, amely bizonyára a beszélő egész személyes életét szimbolizáló szobát, e privát életteret elönti – pusztító ár ez, mely végül nem kímél senkit és semmit, a szoba és vele az egész élet örvények közepete válik semmivé, az elmúlás élménye pedig, ha a költő azonnal nem is kénytelen még megtapasztalni azt, mindenképpen testközelbe kerül...

Amennyiben a szöveget líraretorikai szempontból kíséreljük meg értelmezni, úgy szembe tűnő az a mesteri fokozás, mely a három – a shakespere-i szonett verstani sajátosságaiból fakadóan egyre szűkülő terjedelmű – szerkezeti-gondolati egységben megfigyelhető. Az első nyolc sor a kérdésselvetés, a meditáció, illetve a helyzet konstatálásának fázisa – a beszélő itt még viszonylag nyugodt, ugyanakkor hitetlenkedik is: „*micsoda beszéd? fél év – s már kiárad...*” – kérdezi Géher István versbéli al-teregője, majd ugyanezen (persze viszonylagos) nyugodtsággal állapítja meg, hogy a partot mosó árvíz szinte mindent elkerülhetetlenül elsodor. Tudja, hogy veszélyes közelségben, immár

testközelben van az elmúlás, látszólag mégis megőrzi hidegvérét, egyúttal el is távolítja magától a fenyegető veszélyt, s mintegy bölcselkedve-morfondírozva konstatálja: „*ilyen vízen hajózni nem szabad*”. De hogyan is kerülhetné el az ember, hogy az élet vizén (e kontextusban az emlegetett árvíz nem csupán a halál mindent elemészítő, de egyúttal szükségszerűen az élet kiismerhetetlen irányokba áramló vize is), hiszen ahogyan az antik mondás tartja, *navigare necesse est*, legyen szó bármilyen háborgó vizekről is. A ráeszmélés után következik a második, immár csupán négy fegyelmezett sorba szorított fázis: itt a költői beszélő már nem tudja eltávolítani magától azt, ami szükségszerűen testközelbe került. „*Eveznél?*” – kérdezi magától, mintegy elviccelve a dolog súlyosságát – a költői ironia mindig valamiképpen a túlélés eszköze és záloga is. Erre természetesen nincs lehetőség, hiszen az árvíz már ott hömpölyög a szobában, és mindent magával sodor, miként azt a beszélő – még mindig viszonylag nyugodtan, ám a fenyegető jelenség közelségét tudomásul véve és abba méltósággal beletörődve kimondja: „*ez árvíz, ennek nincsen ne-tovább...*” Sztoikus megállapítás, ugyanakkor bátor felismerés is. Hiszen nem kevés bátorság kell ahhoz, hogy valami létünket közvetlenül fenyegető elem elől ne elmeneküljünk, hanem tudomásul vegyük a közelségét, sőt, adott esetben szembe forduljunk vele. A Géher-vers e fordulata afféle sztoikus bátorság, s itt lépünk át a líraretorikai értelemben vett harmadik fázisba: a kóda utolsó két sora már nem sztoikus, sokkal inkább rapszodikus hangnemben szólal meg, nem kevés, ám semmiképp sem eltúlzott pátosz magában rejtve. Az utolsó két sorban a lírai szubjektum kardinális kérdést intéz önmaga felé, s talán ez a kérdés a vers legfontosabb momentuma is: „*folyjon tehát? az életeden átereszted?*”, ezzel mintegy jóváhagyva a pusztító ár önnön életén való átfolyását. A válasz – kimondatlanul, félig kimondva is igenlő. Az ember gyarló, *kurafi teste* pedig mindenképpen ki van szolgáltatva az áradásnak, az elmúlásnak, akár akarja, akár nem – Géher István versbeszélője e tényt pedig méltósággal képes elfogadni, bár e méltóságteljes elfogadásba olybá tűnik, nem kevés dac is vegyül. A lírai szubjektumnak nincs más

választása, mint átengedni önnön életét a nála sokkal erősebb árvíznek – ez azonban nem jelenti azt, hogy a dolog kikerülhetlenségének elfogadásával együtt ne kísérelne meg ellenállni a pusztításnak, hiszen az emberi életosztón olykor mindennél erősebbnek bizonyulhat. Ez a fokozási stratégia és ellentmondásos lezárás, a sztoicizmus és az ellenállás keveréke a két utolsó sorban kölcsönzi a vers kivételes líraretorikai erejét.

Ha a képalkotási technikák felől kíséreljük meg olvasni a szöveget, láthatjuk, hogy a versben felvonultatott képi eszköztár tradicionális, első pillantásra talán kevésbé invenciózus. Az árvíz toposz, mondhatni bevált és jól használható költői kép – gyakorlatilag bővebb magyarázatra sem szorul. A kép primer szinten itt is pontosan ugyanezt a jelentést hordozza – az elmúlás, az enyészet, s végül persze az elkerülhetetlen halál szimbólumaként érthető. A felszínen látszólag könnyen olvasható vers azonban további mélyrétegekkel rendelkezik, a kép- és szimbólumrendszer pedig sokkalta összetettebb, mint azt első olvasásra gondolhatnánk. Bár nem túlzottan feltűnő – Géher István költészetére egyébként annyira sosem volt jellemző a vendégszövegek túlzottan explicit jelenléte –, s első ránézésre könnyedén átsiklik felette az olvasó, maga a költemény lényegében nem más, mint egy Shakespeare-parafrázis, de legalábbis erős intertextuális, pontosabban ez esetben hipertextuális viszonyban áll a nagy angol drámaíró egyik legismertebb művével, a *Hamlet*tal.

Maga a forma ugyancsak allúzió a nagy angol szerző műveire, anélkül is, hogy a szöveg bármelyik konkrét Shakespeare-műre referálna – miként az már az elején is említésre került, nem kell hozzá különösebb verstani-strófikai műveltség sem, hogy az olvasó számára hamar feltűnjön: shakespeare-i szonettel van dolga. Géher által igencsak kedvelt forma, s meglehetősen nagy fegyelmet is kíván – kismesterek ritkán nyilatkoznak meg benne átütő sikerrel, hiszen a tizennégy meghatározott rímképletű sor mindenképpen korlátok közé szorítja a költői üzenetet. Nincs helye a mellébeszélésnek, s ezt a fenti szonett szerzője / beszélője is tudja jól. S már anélkül is alludál a forma névadójára és legjelentősebb költőjére, hogy a szerző konkrét műveit bármilyen

módon behozná az értelmezés játékkerébe. Ez a pusztá verstani forma által generált intertextualitás, mondhatnánk. Ám a formán, a kimondás metrikai *hogyanján* túl ez esetben sokkalta érdekesebbek és hangsúlyosabbak a tartalmi elemek.

A Shakespeare-drámában éppen az egyik sírásó szájából hangzik el az a mondat, mely a Géher-vers címét és zárlatát is magában foglalja egyszerre: „*a víz leggonoszabb pusztítója ennek a mi kurafi testünknek, ha meghalt.*” Erre az egyetlen mondatra utal vissza hipertextusként Géher István egész versének szövege, persze valamennyire átértelmezve azt, hiszen itt a víz nem csupán a halott, de a még élő test esküdt ellenségeként jelenik meg. A szöveg első olvasásra nem túl szembetűnő, ám mégis jól érzékelhető intertextuális vonatkozási rendszere az sarkalatos pont, mely egyébként líraretorikailag is sokkal mélyebb dimenziókat nyit meg, mint a mindent elsodró árvíz kissé tradicionális képe és az ugyancsak hagyományos költői megnyilatkozásformának tekinthető alanyi-önmegszólító hangnem. Ha tehát tüzetesebben megvizsgáljuk, a szóban forgó vers egyik fő szövegszervező elve, a *Hamletre* vonatkozó szöveggköziség által a Shakespeare-kutató költő (s Géher lírája esetében aligha kell kételkednünk a költői beszélő és az életrajzi szerzői én bizonyos fokú azonosságában) maga is Shakespeare-hőssé lényegül át a vers belső világában – abszurd módon itt és most, ebben a versbe zárt pillanatban a (sosem-volt és sosem-lesz) öreg Hamlet szól a mindenkori olvasóhoz, aki kissé cinikus, kissé sztoikus-meditatív hangnemben immár megbékélt önnön látszólagos vereségével, de legalábbis ez esetben a lassú emberi elmúlás szükségyszerűségével és visszafordíthatatlanságával.

A Géher-versekre oly jellemző önmegszólítás ezúttal lényegében nem más, mint a költő önmaga felett mondott ítélete, mely azonban nem feltétlenül súlyosabb, mint a bármely más emberi lényt sújtó egyetemes ítélet, s kimondása egyáltalán nem jelenti azt, hogy a beszélőben egyáltalán ne lenne meg az ellenállás szándéka, a fentebb említett, mindennél erősebb életosztón. Ez pedig még az idővel mindent elsodró árral, az emberi öregedéssel, a fizikális hanyatlással is képes felvenni a har-

cot, még ha győzelmet szükségszerűen nem is arathat felette. Az elmúlás pusztító árja a szöveg világában ugyan már a beszélő közvetlen közelében jár, de még korántsem döntötte le a lábáról. A megmásíthatatlan tények tudomásul vétele nem azonos a küzdelem itt és most történő feladásával. A valóság méltósággal történő elfogadásának verse ez, ám semmiképpen sem az elmúlásnak történő azonnali, feltétlen, egyúttal a méltóság elvesztésével is együtt járó önmegadásé...

Ami a szöveg végső üzenetét illeti, az mindent összevetve végtelenül pesszimistának hathat. Mivel azonban többretegű versszöveggel van dolgunk, ez csak az egyik lehetséges üzenet, amellyel szemben ellentétes értelmezéseket is megfogalmazhatunk. A személyes, alanyi és az egyetemes emberi perspektíva végül egymásba olvad – az „öreg Hamlet”, e furcsa, irodalmi szempontból is paradox, abszurd és (ön)ironikus alak tulajdonképpen önnön (szövegbéli) létezésének abszurditását fordítja szembe a mindent és mindenkit elérő elmúlással. Le nem győzi, meg nem kerüli ugyan, hiszen erre senki sem lehet képes, de ideiglenesen talán kijátssza azt. Aki pedig időt nyer, életet (az irodalmi szöveg örökkévalóságán keresztül egyúttal valamifajta öröklétet?) nyer – a vers ezen olvasási lehetősége pedig máris több optimizmusra adhat okot, mint azt a mindenkori olvasó elsőre gondolná...

Az esszé mesterfoka

Kritikafüzer Géher István három irodalomtörténeti szakkönyvéről

1. Mesterségünk címere – Amerikai könyvek magyar olvasóknak

Géher István első irodalomtudományi szakkönyve, a *Mesterségünk címere** – már ha lehet egyáltalán annak nevezni – többi hasonló témájú munkájához hasonlóan igen szabálytalan, szokatlan munka. Ihletettsége, miként a magát annyiszor elsősorban tanárnak, és csak másodsorban költőnek, műfordítóknak és irodalomtörténésznek valló Géher István más munkái esetében is, ugyancsak *pedagógiai* – a benne foglalt esszék a tanítás, oktatás szándékával íródtak.

A könyv egy előszóra és két nagyobb tematikus egységre tagolódik: a *Lectori salutem* címet viselő bevezetőben a szerző az olvasónak szóló szokásos üdvözetet a visszájára fordítja – ebben az esetben ő a *lektor*, a kiadói szerkesztő, hivatásos olvasó, aki a legnagyobb alázattal köszönti a mindenkori laikus olvasót. Nem titok, hogy a kötet esszéi részben eredetileg Géher István Európa Kiadónál végzett szerkesztői munkája során írott, elmélyült lektori jelentésekből keletkeztek... Az első tematikus blokk a hosszás bevezető után *Az olvasás műhelye – Jelentések az amerikai irodalomról* címet viseli, és hat prominens, a magyar szellemi környezetben azonban viszonylag kevésbé ismert amerikai szerző, Sylvia Plath, John Cheever, Eudora Welty, Richard Brautigan, Joan Didion és Malcolm Cowley különböző, az Európa Kiadó által annak idején magyar fordításra előjegyzett műveit elemzi-értékeli röviden, lényegre törően, mégis, az egyszerű szerkesztői-lektori jelentés alkalmi műfajától elrugaszkodva elmélyült, helyenként már-már tudományos igényességgel. Ami Géher István keze által belső kiadói használatra alkalmi lektori

---

* Hivatkozott kiadás: GÉHER István, *Mesterségünk címere. Amerikai könyvek magyar olvasóknak*, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1989.

jelentésnek íródott, az akarva-akaratlanul értékes és hiánypótló könyvkritikává, hazánkban addig jórészt ismeretlen amerikai irodalmi műveket a potenciális magyar olvasóval megismertető elemző esszévé emelkedett. Bár Géher mindenütt lényegre törően, közérthetően és a szerkesztő látszólag fegyelmetlen elfogulatlanságával fogalmaz, esszéiben tetten érhető a tudományos felkészültség és az irodalomtörténeti műveltség csakúgy, mint a helyenként a szövegen átütő, a lefordításra és kiadásra javasolt művek iránti szeretettel telített szubjektívizmus. A különböző szerzők egyes műveiről írott, szerzőnként átlagban négy-öt lektori jelentés után egyébként az is kiderül, hogy a kötet megjelenése idején, 1989-ben végül is mit fordítottak le és adtak ki a lektor által magyar nyelven megjelentetésre javasolt amerikai irodalmi szövegekből, tehát jól nyomon követhető, hogy Géher István szerkesztői munkájának nyomán mely értékes alkotások magyarra ültetésével bővült a hazai műfordítás-irodalom. A lektori jelentéseket olvasva nem csupán amerikai irodalmi művek tartalmát és értelmezését ismerhetjük meg, de általuk betekintést is nyerhetünk egy tudós szerkesztő-műfordító-irodalomtörténet mindennapi munkájának műhelyébe a rendszerváltozás előtti Magyarországon.

A kötet második tematikus egysége, a valamivel rövidebb *A műhely leírása – Jelentések a magyar irodalmi életből* négy, igencsak szokatlan, műfajilag nehezen besorolható hosszabb esszét tartalmaz, melyre talán az *irodalmári műhelyesszé* lenne a legtalálóbb elnevezés. Géher e négy esszében írja le saját véleményét és benyomásait arról, milyen helyzetben volt, van a szerkesztő, a műfordító és egyúttal az irodalomtörténet az 1980-as évek magyar irodalmi diskurzusán belül, s hogy a maguk szemszögéből miként látják a műfordítás szükségességét, sorát és helyzetét – Géher pedig mindhárom minőségben működött egyszerre, így képes volt autentikus módon megnyilatkozni mindhárom nézőpontból. *A szerkesztő felelőssége: vektoranalízis* című esszé arról ad számot, miként jön létre a műfordítás a szerkesztő / lektor szemszögéből, mennyit tesz hozzá annak létrejöveteléhez a maga – mindig bíráló – megjegyzéseivel. *A mű-*

fordító természetrajza: helyzetjelentés című írás szigorú és alázatos műfordítói ars poeticaként olvasható, már-már teoretikus igénytel megírva, nem mellőzve persze a korabeli irodalom-szociológiai adalékokat sem. *A filológus feladata: utópia* című írás azt ecseteli, Géher nézőpontjából mi volna az irodalomtörténet feladata a műfordítás-irodalom terén, és hogy ez a kitűzött filológiai feltáró és (nép)tanító-értelmező feladat egyúttal mennyire hat teljesíthetetlennek, utópisztikusnak. *Az irodalom helyzete: vallomás* című műhelyesszé szubjektív vallomás a kortárs magyar irodalom, illetve általában az irodalom helyzetéről, mely hangsúlyozza, mennyire kimondhatatlanul nagy szerepet játszik a különböző nyelvű kultúrák közötti közvetítésben a műfordítás.

Géher István kötete, bár első ránézésre nem más, mint lektori jelentések és szubjektív műhelyesszék gyűjteménye, mégis jóval több annál. Az amerikai irodalom magyar műfordítói recepcióján keresztül hívja fel a figyelmet arra, mennyire fontos és megkerülhetetlen eleme minden kultúr-nemzet önmagához és más nemzetekhez való viszonyulásának a más kultúrákról való tudás, melynek elsődleges csatornája mindig is a forrásnyelvről a célnyelvre való, magas színvonalú műfordítás marad. Ebből a szempontból pedig a könyv a rövid elemzéseken és az olykor felbukkanó irodalom-szociológiai adalékokon, anekdotákon túl már-már teoretikus igényt is megfogalmaz, a rendszerváltás korabeli Magyarország irodalmi életének és irodalomszemléletének fontos, tudományos igényű szakmunkájává emelkedve.

2. Rádiókollégium

Géher István *Rádiókollégium** című, második esszégyűjteménye az elsőhöz hasonlóan ugyancsak meglehetősen szokatlan szakmunka – mert bár a benne közreadott írások felkészültsé-

* Hivatkozott kiadás: GÉHER István, *Rádiókollégium*, Pozsony, Kalligram Könyvkiadó, 1996.

ge, elmélyültsége és újdonságértéke alkalmassá teszi arra, hogy komoly irodalomtudományi tanulmánykötetként olvassuk, alapvetően mégiscsak egyrészt Magyarországon tanuló amerikai diákok számára íródott, magyar / közép-európai és amerikai elbeszélő prózai alkotásokat összehasonlító elemzéseknek, másrészt a Magyar Rádióban 1989 és 1992 között elhangzott, szintén pedagógiai célzatú verselemző előadások leiratainak a gyűjteménye.

Az érdekes, szokatlan esszékötet három részre tagolódik, ebből az első fejezet a *Nyugat–keleti átjáró* főcímet viseli, és kilenc rövid, lényegre törő, mégis elmélyült és óriási műveltséganyagról számot adó, amerikai és magyar, illetve egyetlen esetben más közép-európai nemzet irodalmából való novellákat találó módon egymás mellé állító komparatív elemzést ad közre. Hiszen kinek jutna első körben eszébe Melville *Bartleby, a tollnok* és Kafka *Az átváltozás* című csinovnyik-elbeszéléseit egymás mellé helyezni, vagy éppen Csáth Géza *Anyagylakosság* és Poe *Az áruló szív* című novelláit egymás mellett olvasva elemezni? Különösen meglepő és megkapó Hemingway és Kosztolányi, F. Scott Fitzgerald és Krúdy Gyula, vagy éppen Bernard Malamud és Déry Tibor hasonló témájú elbeszéléseinek párhuzamos olvasása, amely inkább az elbeszélés-technikai és lélektani hasonlóságokra, semmint a szembeötlő különbségekre fókuszál – a sort pedig még folytathatnánk. A kötet első blokkja a könnyen érthető és követhető, élvezetes, esszéisztikus stílus dacára fajsúlyos komparatistikai vizsgálódásgyűjtemény az amerikai és a magyar prózairodalom viszonylatában.

Még rendhagyóbbá teszi a könyvet, hogy a két esszéblokk közé beékelve egy félig dramaturgi, félig irodalmi műalkotást olvashatunk – egy, a szerző által *kritikai visszhangjátéknak* aposztrofált rádiójáték, a *Kelet–nyugati huszárpróba: túlélők szárazon és vízen* című mű szövegét, mely Petőfi Sándor *János vitézéből*, Pilinszky *Apokrifjéből* és Coleridge *Rege a vén tengerésről* című elbeszélő költeményéből szólaltat meg játékos és kreatív módon összeszerkesztett részleteket, melyeket olykor a *kritikus hangja*

és a *kritika visszhangja* kommentál, ugyancsak a keleti és a nyugati, azaz ebben az esetben a magyar és az angol(szász) irodalom viszonyrendszerére kihegyezve a játékos, mégis véresen komoly párbeszédet.

A harmadik, *Kell-e költészet – Egy versolvasó naptárjegyzetei* című fejezet tizenkét, a Magyar Rádióban elhangzott rövid verselemző előadás leirata, és e lírai naptárban az év minden hónapjára jut egy-egy jelentős darab a XIX. és XX. századi magyar költészetből. Géher István meglehetősen merész módon klasszikussá vált, sokat idézett és elemzett, jól ismert magyar versekhez nyúl egyszerre tanárként és verselemző irodalomtörténészként – hónapról hónapra olyan nagy műveket választ, mint Kölcsey *Hymnusa*, Petőfi *Nemzeti dala*, Kosztolányi *Hajnali részegsége*, Ady Endre *Az eltévedt lovas* című verse, vagy éppenséggel a kortárs(abb)ak közül Nemes Nagy Ágnes *Lázár* vagy Pilinszky *Ama kései* című minimalista, mégis óriásinak bizonyult versei. Jól ismert és sokat elemzett versekről óriási műelemzői feladat legalább valami minimális újdonságot elmondani bárkinek is a már sokat idézett és kanonizált lehetséges értelmezésekhez képest, Géher István mégis könnyedén és játékosan, a korábbi recepcióra is sok helyen hivatkozva, de mégsem azt fantáziátlan módon reciklálva helyezi új kontextusokba a klasszikus verseket, mindig gondoskodva róla, hogy a mindenkori hallgató / olvasó ne csupán a vizsgált szöveget, hanem egyúttal önmagát is mélyebben megértse és megismerje.

Az irodalomértelmezői nóvumokat is felmutató, tudományos igényű mélységgel megírt, mégis esszéisztikusan könnyed és játékos elemzések kiváló irodalompedagógiai szakmunkává állnak össze, mely egyúttal belső utazásra, önvizsgálatra ösztönzi a mindenkori olvasót. A *Rádiókollégium* egyszerre rendhagyó irodalomtörténeti szakkönyv és remek tankönyv, mely mind a vizsgált szövegek szenzitív értésére, mind pedig a legnemesebb pedagógiai hagyományokat követve mély önmegértésre buzdítja befogadóját, és kétség sem férhet hozzá, hogy az esetek nagy többségében sikerrel is jár...

3. Shakespeare

Géher István nemes egyszerűséggel *Shakespeare** címet viselő monográfiája valójában nem más, mint a szerző két kiadást is megért, *Shakespeare-olvasókönyv – Tükörképünk 37 darabban* című könyvének harmadik, javított és bővített kiadása. Két korábbi vegyes esszégyűjteménye, a *Mesterségünk címere*, valamint a *Rádiókollégium* után ez a kötet Géher István irodalomtudósi életművének leggrandiózusabb, és egyúttal leghatározottabb, a tudományos szövegek felé támasztható formai, nem csupán tartalmi előírásoknak is többé-kevésbé eleget tevő záróköve. Hiszen Géher István az ELTE BTK Anglisztika Tanszékének irodalomtörténész professzoraként amellelt, hogy mindenekelőtt tanár, illetve ezzel együtt kiváló költő és műfordító volt, tudósi identitását tekintve mindig is Shakespeare-kutatónak vallotta magát – háromszor is kiadott Shakespeare-monográfiájában, annak is legutolsó bővített kiadásában pedig négyszáz oldal terjedelemben adott közre mindent, amit Shakespeare-ről, az angol, és talán az európai és a világirodalom egyik legnagyobb, legkultikusabb és legtöbbit elemzett alakjáról tudni vélt.

Habár a monográfia formailag valóban igyekezett eleget tenni a humántudományi szakszövegek iránt támasztható követelményeknek, még így is magán viseli a Géher Istvántól elidegeníthetetlen szubjektív esszéisztikus stílusjegyeket, ez pedig egyáltalán nem válik a könyv kárára. A szerző rögtön az olvasóhoz címzett rövid, lényegre törő bevezetőjében felvállalja nem is oly kismértékű szubjektívizmusát, tisztázva, hogy bár a Shakespeare-könyv formailag valóban olvasható irodalomtörténeti szakmunkaként (is), sokkal inkább egy ember, egy olvasó gondolatainak és Shakespeare-értésének története.

Géher könyve, mielőtt rátérne a konkrét művek elemzésére, bevezető fejezetében irodalomtörténeti elmélyültséggel ismerteti Shakespeare korát, a shakespeare-i színház sajátosságait,

* Hivatkozott kiadás: GÉHER István, *Shakespeare*, Budapest, Corvina Kiadó, 1998.

a szerző életrajzát, valamint fennmaradt harminchét színművének korántsem tisztázott filológiai hátterét – hiszen lehetséges, hogy több esetben társszerzős alkotásokról van szó –, valamint azt a kronológiai sorrendet, melyben a művek nagy valószínűséggel keletkeztek. Az irodalomtörténeti-filológiai bevezető után a monográfia követi a klasszikus, az angolszász irodalomtörténet-írás által kialakított drámatipológiai felosztást: először az 1590 és 1613 között íródott királydrámákat veszi sorra, majd az 1591 és 1601 között íródott vígjátékokat, végül pedig az 1591 és 1608 között keletkezett tragédiákat, majd az e három kategórián kívül elhelyezkedő, 1596 és 1611 között írott színműveket. A konkrét műelemzéseket mindig egy-egy terjedelmesebb esszé vezeti fel, mely megkísérli megindokolni a *királydráma*, *vígjáték*, *tragédia* és *színmű* meglehetősen szigorú műfaji besorolásait, rávilágítva az egyes műfaji csoportokba sorolt művek azonos, ezáltal jól tipologizálható poétikai jellemzőire. Az egyes, átlagosan 6–9 oldal hosszúságú, adott művet elemző esszék, bár szoros párbeszédet folytatnak egymással és szervesen állnak össze életmű-monográfiává, teljes mértékben megállják a helyüket önálló, komoly műelemzéseként vagy éppenséggel egyetemi előadásokként, s jó részük eredetileg talán ekként is íródott. Nehéz kiemelni közülük találmokra bármelyiket is, hiszen mindegyik egyenletesen magas színvonalon megírt elemzés, amely amellelt, hogy ismerteti az igencsak hosszú múltra visszanyúló Shakespeare-kutatás egyes kanonizált műértelmezéseit, minden esetben új, egyéni meglátásokkal gazdagítja az adott Shakespeare-mű recepcióját, esszéisztikus könnyedsége által nem riadva vissza attól sem, hogy Shakespeare drámaírói életművéből kiindulva az életről és az emberi természetről tegyen általános érvényű megállapításokat – egyáltalán nem a közhelypuffogatás szintjén megrekedve. Mindebből láthatóvá válik, hogy a pedagógiai célzat e monográfiává összeállított Shakespeare-elemzéseknek is elidegeníthetetlen sajátossága, miként valahol Géher István minden egyéb művének is. A szerző a saját, érzékeny szubjektív irodalmári szűrőjén keresztül kísérli meg rekonstruálni azt, miként tartott, tart tükröt

Géher István életrajza

Shakespeare a mindenkori befogadónak – egyúttal magának az elemzőnek, a költő-tanár-műfordító-irodalomtörténész Géher Istvánnak is, e rekonstrukció pedig úgy vélem, igencsak sikeres.

A harminchét dráma elemzését a könyv végén függelék-szerűen követi egy vers, Shakespeare *129. szonettjének* rövid, ugyanakkor meglehetősen invenciózus elemzése, rávilágítva arra, hogy egy tizennégy soros vers is lehet jelentésben annyira gazdag és jelen lehet benne akkora drámai telítettség, mint egy két-három óra alatt elolvasható / előadható királydrámában – az irodalmi mű mélysége korántsem terjedelem függvénye. A kötetet ezek után terjedelmes válogatott tudományos bibliográfia zárja – mely még úgy is elég impozáns, hogy csak és kizárólag a XX. század könyvi terjedelmű vagy vegyes tanulmány- és esszékötetekben magyar nyelven megjelent Shakespeare-értelmezéseire szorítkozik –, így felevén meg formailag a tudományos igényű könyvekkel szemben támasztható elvárásoknak...

Géher István Shakespeare-monográfiája a magyar Shakespeare-recepció egyik kiemelkedően értékes és érdekes darabjává vált. Egészséges arányban keveredik benne a filológus, a tanár és az esszéista hangja – elmélyültsége és az általa mozgatott műveltséganyag nem hagy kétséget a szerző jelentékeny tudós voltáról, olvasmányos-esszéisztikus stílusa pedig élvezetessé és könnyen befogadhatóvá teszi nem csupán a szakmai közönség, hanem bárki számára, aki Shakespeare életművén keresztül akar megtudni valamit az emberi természetről és önmagáról. A könyv méltán vált tehát a tragikus hirtelenséggel elhunyt szerző irodalomtörténeti életművének zárókövévé.

Géher István 1940. január 15-én született Budapesten, Dr. Géher István és Maklár Mária gyermekeként. 1954 és 1958 között a budapesti Petőfi Sándor Gimnázium, majd a Vörösmarty Mihály Gimnázium diákja volt, ahol végül leérettségizett. 1958 és 1963 között az Eötvös Loránd Tudományegyetem magyar-angol szakos hallgatója volt, 1963-ban szerzett mindkét szakon középiskolai tanári diplomát. 1964-ben kötött házasságot egyetemi csoporttársával, Kepes Máriával, 1965-ben született meg első gyermekük, Géher Katalin Zsuzsanna. 1963 és 1965 között középiskolai tanárként tevékenykedett a székesfehérvári Teleki Blanka Gimnáziumban, 1968 és 1970 között a szolnoki Szigligeti Színház dramaturgjaként dolgozott, majd 1970-től az ELTE Angol Tanszékén tanított, először félállású tanársegédi beosztásban. Ezzel párhuzamosan 1965 és 1972 között az Európa Könyvkiadó angol-amerikai munkacsoportjának felelős szerkesztői tisztségét is betöltötte, 1972-ben pedig az ELTE Angol Tanszékének főállású oktatójává nevezték ki. Ugyanezen évben született meg fia, Géher István László.

Géher István 1974 és 1977 között a Magyar Tudományos Akadémia Tudományos Minősítő Bizottságának aspiránsi ösztöndíjában részesült, elhatározta, hogy kandidátusi tudományos fokozatot szerez. 1975-ben vendégkutatói meghívást kapott az Amerikai Egyesült Államokba, a charlottesville-i University of Virginiára, ahol egy éven keresztül folytatott kutatásokat, többek között William Faulkner prózájáról megírandó kandidátusi disszertációja témájában. 1981-ben, negyvenegy éves korában, viszonylag későn jelent meg első, *Mondom: szerencséd* című verseskötete, mely pozitív kritikai fogadtatásban részesült. Második verseskötete, a *mi van, catullus?* 1984-ben jelent meg. 1985-ben vendégtanári meghívást kapott az amerikai University of Wisconsin, illetve University of Minneapolis egyetemekre, az Education Abroad Program keretében, 1989-ben pedig a Soros Alapítvány ösztöndíjprogramjának keretében a University of California vendégoktatójaként tevékenykedett Berkeley-ben.

Ugyanezen évben jelent meg első irodalomtörténeti szakkönyve, a *Mesterségünk címere* című esszékötet. 1989 és 1995 között a bécsi Institute of European Studies-on tanított megbízott oktatóként, 1990-ben a Magyar Tudományos Akadémia Shakespeare Bizottságának elnökévé választották. Kandidátusi fokozatát viszonylag későn, 1992-ben szerezte meg, eredeti tervével ellentétben nem William Faulknerről, hanem Shakespeare-ről írott monográfiájával, melynek első kiadása még a tudományos fokozat megszerzése előtt, 1991-ben megjelent. 1990 és 2003 között az ELTE BTK angol tanszékén való oktatással párhuzamosan az ELTE Eötvös Collegium Angol–Amerikai műhelyének vezetőjeként is tevékenykedett. 1993-ban az ELTE Anglisztika Tanszék induló angol reneszánsz és barokk doktori programjának programvezetőjévé nevezték ki, mely tisztséget egészen 2010-ig viselte. 1996-ban jelent meg *Rádiókollégium* című irodalomtörténeti esszégyűjteménye, valamint hosszú lírai hallgatás után harmadik, *Anakreóni dalok* című verseskötete. 1998 és 2002 között Széchenyi Professzori Ösztöndíjban részesült. 1997-ben jelent meg *Hol az a látvány?* című, összegyűjtött és új verseket tartalmazó kötete, 1998-ban pedig Shakespeare-könyvének harmadik, javított és bővített kiadása látott napvilágot. Ugyanezen évben jelent meg „*Új Folyam*”, majd két évvel később, 2000-ben *Eszkendők éve* című verseskötete.

1999-ben habilitált, 2003-ban a köztársasági elnök egyetemi tanárrá nevezte ki, 2001 és 2005 között az ELTE BTK Anglisztika Tanszékének vezetője volt. A 2000-es évektől kezdve haláláig a Magyar Műfordítók Egyesületének elnöki tisztségét is betöltötte. Költői, műfordítói és irodalomtörténeti munkáját 2004-ben Apáczay Csere János-díjjal, 2005-ben Ország László-díjjal ismerték el, 2006-ban pedig a Színház- és Filmművészeti Egyetem kérte fel kurzusok tartására megbízott egyetemi tanárként. 2006-ban újra neki ítélték az Apáczay Csere János-díjat, munkásságát 2007-ben Déry Tibor-díjjal, 2008-ban pedig – méltatlanul későn – József Attila-díjjal jutalmazták. 2008-ban jelent meg *Polgár Istók* című, utolsó életében publikált verseskötete. 2012-ben vehette át a Magyar Érdemrend középkereszt-

jének polgári tagozata kitüntetését. 2010-ben nyugdíjba vonult, az Eötvös Loránd Tudományegyetem professor emeritusi címet adományozott neki, legendássá vált műfordító szemináriumát pedig, melyet az évtizedek során későbbi elismert költők, műfordítók, irodalomtörténészek hallgattak, szerda estéként nyugalmazott professzorként is megtartotta, s eközben továbbra is műhelymunkát vezetett az ELTE Eötvös Collegiumban és előadásokat tartott a Színház- és Filmművészeti Egyetemen.

A halál hetvenkét éves korában váratlanul, 2012. június 12-én érte, örök nyugalomra 2012. június 28-án helyezték a Farkasréti Temetőben. A temetésén Bogárdi Szabó István református püspök mondott gyászbeszédet, a szertartáson több száz ember volt jelen barátai, pályatársai, tanítványai közül.

Géher István körülbelül ötven éven keresztül tevékenykedett a magyar irodalom és irodalomtörténet, elsősorban az anglisztika és amerikanisztika szakterületén mint tanár, irodalomtörténész, szerkesztő, műfordító és kritikus. Pályafutása során rengeteg, több nemzedéknyi későbbi kiváló és megbecsült költő, műfordító, irodalomtörténész és egyéb irodalmár volt a tanítványa, többek között Dávidházi Péter, Bán Zsófia, Nádasdy Ádám, Fabinyi Tibor, Ferencz Győző, Gál Ferenc, Mesterházi Mónika, Hamvai Kornél, Rakovszky Zsuzsa, Schein Gábor, Szabó T. Anna, Imreh András, Erdődi Gábor, Gerevich András, Lázár Júlia, Varró Dániel, Takács Ferenc, Szlukovényi Katalin, Pék Zoltán, Kunos László és Kappanyos András, a sort pedig még sokáig lehetne folytatni.

Családtagjai közül ugyancsak többen, részint az ő hatására kiváló anglista irodalmárok lettek. Fia, Géher István László József Attila-díjas költő, műfordító és irodalomtörténész, a Károli Gáspár Református Egyetem adjunktusa, lánya, Kállay Gézané Géher Katalin amerikanista irodalomtörténész, ugyancsak a Károli Gáspár Református Egyetem egyetemi docense, veje és egykori tanítványa, Kállay Géza pedig az ELTE BTK Anglisztika Tanszékének professzora.

Géher István főbb műveinek bibliográfiája

Verseskötetek

- Mondom: szerencséd*, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1981.
mi van, catullus?, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1984.
Anakreóni dalok, Budapest, Liget Műhely Alapítvány, 1996.
Hol az a látvány? Összegyűjtött és új versek, Budapest, Liget Műhely Alapítvány, 1997.
„Új Folyam”: Versek 1997–1998, Budapest, Liget Műhely Alapítvány, 1998.
Esztenők éve, Budapest, Liget Műhely Alapítvány, 2000.
Polgár Istók, Budapest–Pozsony, Kalligram, 2008.

Irodalomtörténeti szakkönyvek

- Mesterségünk címere. Amerikai könyvek magyar olvasóknak*, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1989.
Shakespeare-olvasókönyv: Tükörképünk 37 darabban, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó – Cserépfalvi Kiadó, 1991.
Shakespeare-olvasókönyv: Tükörképünk 37 darabban, 2. kiadás, Budapest, Cserépfalvi Kiadó, 1993.
Rádiókollégium, Budapest–Pozsony, Kalligram, 1996.
Shakespeare [a *Shakespeare-olvasókönyv* javított és bővített kiadása], Budapest, Corvina Kiadó, 1998.

Önálló műfordításkötetek

- William FAULKNER, *Míg fekszem kiterítve*, Budapest, Magyar Helikon Kiadó, 1971.
Margaret ATWOOD, *Penelopeia*, Budapest, Új Palatinus Könyvesház, 2006.
William FAULKNER, *Augusztus fénye*, Budapest–Pozsony, Kalligram, 2010.

Fordítások antológiákban

Többek között Robert Browning, Ted Hughes, Sylvia Plath, Seamus Heaney és Dylan Thomas versei.

Legfontosabb irodalomtörténeti tanulmányok

Aktualitás és hagyomány, Filológiai Közlöny, 1960/3–4, 456–462.
Kísérletek egy kísérleti dramaturgiával, Irodalomtörténet, 1962/3–4, 430–438.

The open boat: twelve masters of the classical american short story. An introduction, Acta Litteraria Academiae Scientiarum Hungarica, 1978/1–2, 140–146.

In praise of storytelling. Reflections on Malcolm Cowley, his life and letters, in *The origins and originality of American culture. Papers presented at the international conference in American studies*, ELTE BTK Angol Tanszék, 1980, 453–465.

A child's eye view of tragedy. Faulkner's mixed metaphor, Acta Litteraria Academiae Scientiarum Hungarica, 1981/3–4, 281–296.

Emlékezés egy szemináriumra. Kardos László fordítói műhelye, Nagyvilág, 1983/8, 1226–1932.

Ama kései. Pilinszky János verséről, Pannonhalmi Szemle, 1993/1, 77–81.

Talpalatnyi átokföldje: „és mindig mit tegyünk?”, Liget, 1993/3, 102–120.

Egy félrevert szonett üzenete. Arany János: Naturam furcâ expellat..., Liget, 1995/11, 3–7.

Az írásművészet titkairól, három tételben. Bevezető Raymond Carver novellái elé, Mozgó Világ, 1995/12, 95–96.

The purpose of translating – the play or the poem?. Shakespeare's verbal recurrences in two Hungarian translations, Neohelicon, 2000/2, 115–122.

The Mousetrap of the Theater. The Making of Meaning from Seeming and Speaking on Hamlet's Stage, in *Elaborate trifles:*

Studies for Kálmán G. Ruttkay on his 80th birthday, Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2002.

A magyar „Hamlet”. Arany János furcsa álcája, Holmi, 2005/12, 1511–1540.

A tragikomédia élettana, Liget, 2008/10, 2–8.

A műelemzés lehetőségeiről. „Valami zenét”: Hamlet és a Hamlet zenét beszél, Magyar Zene, 2011/2, 133–141.

Legfontosabb kötet szerkesztések

Dylan THOMAS, *Dylan Thomas összegyűjtött versei*, Európa Könyvkiadó, 1966.

William FAULKNER, *Fiam, Absolon!*, ford. GÖNCZ Árpád, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1979.

Malcolm COWLEY, *Az eltörölt idő. Fejezetek az amerikai irodalom történetéből*, Európa Könyvkiadó, 1986.

Új magyar Shakespeare-tár I., Budapest, Magyar Shakespeare Bizottság, 1988.

William SHAKESPEARE, *Coriolanus*, ford. PETŐFI Sándor, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1989.

SZENCZI Miklós, *Tanulmányok*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989.

William SHAKESPEARE, *Rómeó és Júlia* (annotált szövegkiadás), Ikon Kiadó, 1992, 1997.

F. SCOTT FITZGERALD, *Az utolsó cézár*, ford. BART István, Budapest–Pozsony, Kalligram, 1994.

Shakespeare-kollégium, Budapest, Argumentum Kiadó, 2000.

Az értelmezés rejtett terei. Shakespeare-tanulmányok, Budapest, Kijarat Kiadó, 2003.

Sylvia PLATH, *Naplók 1950–1962*, ford. LÁZÁR Júlia, Budapest, Cartaphilus Kiadó, 2004.

„Látszanak, mert játszhatók”. Shakespeare a színház tükrében, Budapest, ELTE, 2007.

William FAULKNER, *A legyőzhetetlenek*, ford. PÉK Zoltán, Budapest–Pozsony, Kalligram, 2010.

William FAULKNER, *Sartoris*, ford. GÖNCZ Árpád, Budapest–Pozsony, Kalligram, 2010.

Géher István kritikai receptiójának bibliográfiája

- ACSAI Roland, „Évek termése”. *Géher István: Esztendők éve*, Műhely, 2003/3, 63–64.
- BÉKÉS Pál, *Gondolatolvasókönyv. Géher István: Shakespeare-olvasókönyv*, Mozgó Világ, 1992/3, 116–117.
- DÁVIDHÁZI Péter, *A modern magyar költészet átrendeződése. Egy új verseskötet nyomában*, Mozgó Világ, 1982/8, 83–95.
- DÁVIDHÁZI Péter, „névnek: e márvány”. *Géher István művéről a Shakespeare-émlékfal előtt*, in „úgyse hiába”. *Emlékezések és tanulmányok a műhelyalapító Géher István tiszteletére*, szerk. SZLUKOVÉNYI Katalin, ELTE Eötvös József Kollégium, Budapest, 2013, 227–236.
- DRESCHER J. Attila, *Géher István: Mondom: szerencséd*, Dunatáj, 1982/4, 70–72.
- FOGARASSY Miklós, *Epilógus vagy újrakezdés? Géher István: Új folyam, Esztendők éve*, Jelenkor, 2003/12, 1235–1238.
- FRANK Orsolya, *A kézrátétel reménye. Géher István: Shakespeare-olvasókönyv*, Magyar Napló, 1993/4, 35.
- GERE Zsolt, *Múzsza feketével. Géher István: Polgár Istók*, Revizor Online, 2008. 12. 15.
<http://www.revizoronline.com/article.php?id=378>
- HORGAS Béla, *Mondom szerencsém. Géher István: Hol az a látvány?*, Liget, 1997/12., 65–66.
- HORGAS Béla, *Ajánlat merülésre. Géher István: Új folyam*, Liget, 1998/12, 92–93.
- KÁNTÁS Balázs, *A hömpölygő elmúlás, immár testközben?*, Kurázs, 2014/8.
<http://www.kurazsifolyoirat.hu/index.php/fooldal/toprengo/123-kantas-balazs-a-hompolygo-elmulas-immar-testkozben-gondolatok-geher-istvan-egy-verserol>
- LÁZÁR Júlia, *Prospero pálcája. Géher István költészetéről*, Jelenkor, 2013/5.

- <http://www.jelenkor.net/archivum/cikk/2713/prosperopalcaja>
- LIMPÁR Ildikó, *Nem középiskolás fokon*, Bárkaonline.
<http://www.barkaonline.hu/olvasonaplok/3127-nem-koezepiskolas-fokon>
- LIMPÁR Ildikó, *Lenni – az nem-lenni*, in „úgyse hiába”. *Emlékezések és tanulmányok a műhelyalapító Géher István tiszteletére*, szerk. SZLUKOVÉNYI Katalin, ELTE Eötvös József Kollégium, Budapest, 2013, 221–222.
- MARGÓCSY István, *Impressive Firsts. István Géher, Szabolcs Várad, The New Hungarian Quarterly*, 1982/2, 143–145.
- MESTERHÁZI Gábor, *Lehet-e költészetet tanítani*, in „úgyse hiába”. *Emlékezések és tanulmányok a műhelyalapító Géher István tiszteletére*, szerk. SZLUKOVÉNYI Katalin, ELTE Eötvös József Kollégium, Budapest, 2013, 138–141.
- MESTERHÁZI Márton, *A számvetés versei*, Liget, 2012/1–10., so-rozat.
http://ligetmuhely.blog.hu/tags/mesterh%C3%A1zi_m%C3%A1rton
- MESTERHÁZI Mónika, *Élő arcra festett álarc*, Holmi, 1997/4, 584–591.
- MESTERHÁZI Mónika, „Hol az a látvány?”, *Pannonhalmi Szemle*, 1998/2, 131–133.
- MESTERHÁZI Mónika, „és nekem mi bajom van?”. *Géher István Polgár Istók című verséről*, Kalligram, 2004/9.
<http://www.kalligram.eu/Kalligram/Archivum/2004/XIII.-evf.-2004.-september/es-nekem-mi-bajom-van>
- NAGY Károly, *Géher István és William Shakespeare*, in „úgyse hiába”. *Emlékezések és tanulmányok a műhelyalapító Géher István tiszteletére*, szerk. SZLUKOVÉNYI Katalin, ELTE Eötvös József Kollégium, Budapest, 2013, 226.
- NYILAS Balázs, *Pályakezdő költők*, 1981, Alföld, 1982/5, 83–86.
- SZABÓ T. Anna, *Rítus és rutin*, Jelenkor, 2012/7–8, 780–785.
- SZEGŐ János, *Beszélni arany. Géher István: Polgár Istók*, Holmi, 2009/11, 1561–1564.

Tartalom

- <http://www.holmi.org/2009/11/szego-janos-beszelni-arany-geher-istvan-polgar-istok>
- SZEPES Erika, *Anakreón-variációk: vágyott életminőség vagy sorsközösség? Gondolatok Géher István: Anakreóni dalok című kötete kapcsán*, Budapest, Orpheusz Kiadó, 2002.
- SZEPES Erika, *Szerep és személyesség*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2003.
- TANDORI Dezső, *Szomszéd-(újra)olvasás. Géher István: Anakreóni dalok*, Liget, 1996/9, 67–69.
- TÓTA Benedek, *Rész-egész. Géher István: Shakespeare-olvasókönyv*, Műhely, 1993/2, 56–57.
- „*úgyse hiába*”. *Emlékezések és tanulmányok a műhelyalapító Géher István tiszteletére*, szerk. SZLUKOVÉNYI Katalin, ELTE Eötvös József Kollégium, Budapest, 2013.
- VAS István, *Lektori jelentés. Géher István: Lyra Philologica*, Holmi, 2010/9, 1106–1108.
<http://www.holmi.org/2010/09/vas-istvan-lektori-jelentes-geher-istvan-lyra-philologica>
- Z. KOVÁCS Zoltán, „*Ujjnyi hagyomány*”. *Géher István: Polgár Istók*, Alföld, 2009/6, 123–128.

Előszó helyett – a Tanár Úr emlékére In memoriam Géher István	5
A peremre szorult bölcs palackpostái Esszékritika a <i>Mondom: szerencséd</i> című kötetéről	9
A bölcs költő vallomások feltárulkozása Reflexiók a <i>mi van, catullus?</i> című kötetéről	16
Az öregedő költő fiatalodni vágyik Mégkéssett utószó az <i>Anakreóni dalokhoz</i>	24
A sodró versfolyam ismétléskényszere Esszéisztikus bekezdések az „ <i>Új folyam</i> ” című kötetéről	32
Az egymásba átfolyó emlékek versnaptára Értékelés az <i>Esztendők éve</i> című kötetéről	39
A polgári értelmiségi végső számvetése Lényegre törő bekezdések a <i>Polgár Istók</i> című kötetéről	47
A hömpölygő elmúlás – immár testközelen? Géher István egy verséről.	55
Az esszé mesterfoka Kritikafüzér Géher István három irodalomtörténeti szak- könyvéről.	61
Géher István életrajza	69
Géher István főbb műveinek bibliográfiája	73
Géher István kritikai recepciójának bibliográfiája	76

A Cédrus Művészeti Alapítvány
megbízásából kiadja
a Napkút Kiadó Kft.
1043 Budapest, Tavasz u. 4.

Telefon: (1) 225-3474
Mobil: (70) 617-8231
E-mail: napkut@gmail.hu
Honlap: www.napkut.hu

Felelős kiadó
Szondi György

Tördelőszerkesztő
Szondi Bence

Nyomdai kivitelezés
Szinkron Digital Nyomdaipari Kft.

ISBN 978 963 263